

Nederlandse woorden leren met muziek

Praktijkonderzoek Pabo verkort

Marijke

NHL Stenden Leeuwarden, 2018-2019

Onderzoeksschool: School X

Beoordelaar 1: LB

Beoordelaar 2: ET

Inhoudsopgave

1.	Inleiding.....	2
2.	Probleemanalyse.....	3
3.	Theoretisch kader	5
3.1	Hoe verloopt de taalontwikkeling van kinderen?	5
3.2	Hoe verloopt de taalontwikkeling bij het Nederlands als tweede taal?	6
3.3	Wat is woordenschat?	7
3.4	Waarom is woordenschat belangrijk?	8
3.5	Hoe leren kinderen nieuwe woorden?	9
3.6	Welke woorden moeten ingezet worden voor woordenschatontwikkeling?	10
3.7	Wat voor relatie is er tussen muziek en taal in de hersenen?	11
3.8	Welke muziekactiviteiten kunnen er ingezet worden om de taalverwerving van Nederlandse woorden te stimuleren?	12
4.	Probleemstelling	14
4.1	Doel van het onderzoek	14
4.2	Onderzoeksvraag	14
4.3	Hypothese	14
5.	Onderzoeksaanpak.....	15
5.1	Onderzoeksdesign.....	15
5.2	Dataverzameling	16
5.3	Tijdpad	17
6.	Uitkomsten onderzoek.....	18
6.1	Inleiding.....	18
6.2	Interventieperiode	18
6.3	Uitkomsten onderzoek.....	18
7.	Conclusies, aanbevelingen en discussie.....	23
7.1	Conclusie	23
7.2	Discussiepunten onderzoek	25
7.3	Uitkomst hypothese	26
7.4	Aanbevelingen	26
7.5	Aanbevelingen vervolgonderzoek.....	26
8.	Samenvatting	27
9.	Literatuurlijst.....	28
10.	Bijlagen.....	30

1. Inleiding

Dit onderzoek gaat over hoe muziek een bijdrage kan leveren aan het woordenschatonderwijs aan NT2-kinderen in de kleuterleeftijd. De populatie op de basisscholen wordt meer en meer multicultureel. De afgelopen jaren zijn er veel vluchtelingen naar ons land gekomen. Meest recent is de aanhoudende chaos en burgeroorlog in Syrië waardoor veel Syriërs elders bescherming zoeken. Volgens de VN Vluchtelingenorganisatie UNHCR zijn er eind 2017 103.860 vluchtelingen in Nederland waarvan 5.818 mensen nog in afwachting zijn van een beslissing op hun asielverzoek (VluchtelingenWerk Nederland, 2018). Naast de nieuwe vluchtelingen zijn er ook kinderen die wel in Nederland zijn geboren, maar die thuis een andere taal spreken dan Nederlands.

Dit gegeven is ook merkbaar op School X. Momenteel zitten er ongeveer 35 kinderen op school waarbij Nederlands niet hun eerste taal is (verder genoemd NT2-kinderen). Het extra onderwijsaanbod voor de NT2-kinderen op de School X is divers. De NT2-kinderen draaien voor wat betreft de reguliere lessen mee met de groep waarin ze zitten. Daarnaast worden lessen aangeboden buiten het klaslokaal om aangepaste lessen te krijgen, die voornamelijk bestaan uit uitbreiding van de Nederlandse woordenschat. De NT2-kinderen uit groep 1 krijgen op dit moment geen extra ondersteuning. De kinderen uit groep 2 krijgen extra les van de onderwijsassistent. Zij loopt ertegenaan dat de niveauverschillen van de kinderen groot zijn. Daarnaast zijn er voor de kleutergroepen weinig tot geen materialen beschikbaar specifiek voor NT2-onderwijs. In een gesprek gaf zij aan behoefte te hebben aan een methode voor NT2-kinderen van de kleuterklassen.

Persoonlijke motivatie

Mijn passie is muziek en de afgelopen zes jaar heb ik mij op dit gebied ontwikkeld door het geven van lessen en het volgen van diverse opleidingen. Dit jaar doe ik naast de PABO verkort ook de post-hbo-opleiding Vakspecialist Muziek. Hierdoor wilde ik graag een onderzoek doen waarin muziek(onderwijs) een rol speelt. Vooral de koppeling taal en muziek vind ik een interessant gebied. De afgelopen jaren zijn er op School X steeds meer kinderen gekomen met een migratieachtergrond. Sommige kinderen zijn in Nederland geboren maar niet Nederlandstalig opgevoed, terwijl andere kinderen hier nog maar pas wonen en nog nooit met de Nederlandse taal in aanraking zijn geweest. Vanuit school kwam, met betrekking tot mijn onderzoeksrichting, de vraag of muziekonderwijs een rol kan spelen bij de taalontwikkeling van deze kinderen. Zijn deze kinderen gebaat bij een intensief muzikaal programma? Pikken deze kinderen de Nederlandse taal sneller op met behulp van muziek? Aangezien er al veel onderzoek is verricht naar de relatie tussen taal en muziek, maar nog niet zozeer met betrekking tot deze vraag vond ik dit wel een mooi onderwerp. Aangezien ik mijn eindstage in groep 1 doe, beperk ik mij in dit onderzoek tot de kinderen uit de kleutergroepen. Er is op School X geen methode beschikbaar voor de NT2-kinderen uit de kleuterklassen. Dit onderzoek kan een mooie opstap zijn voor ontwikkeling van materiaal voor ondersteuning van woordenschatonderwijs in de kleuterklassen van School X.

2. Probleemanalyse

De afgelopen jaren zijn er steeds meer kinderen met een migratieachtergrond gekomen op School X. Vooral de toename van vluchtelingenkinderen is relatief groot. Het lijkt wel of de toename van kinderen met een migratieachtergrond groter op School X is dan op de andere scholen in Y. Dit valt waarschijnlijk te verklaren door de ligging van de school. Rondom de school zijn er relatief veel (goedkope) huurhuizen waar de vluchtelingen wonen.

De vluchtelingenkinderen die op school komen, kunnen vaak zeer beperkt Nederlands. Dit is een probleem voor de groepsleerkrachten. Er is namelijk geen apart lesmateriaal voor deze kinderen en de groepsleerkrachten hebben te weinig kennis en gespecialiseerd materiaal voorhanden om deze kinderen goed te kunnen begeleiden. Naast de kinderen van vluchtelingen zijn er ook andere kinderen op school die thuis geen Nederlands spreken, die vaak een taalachterstand in het Nederlands hebben. De NT2-kinderen krijgen naast de reguliere lessen in de klas een aanvullend aanbod van een onderwijsassistent, dit aanbod is met name gericht op woordenschatontwikkeling en staat los van de lessen in de groep. Voor de hogere groepen is een methode aanwezig waarvan de onderwijsassistent gebruik kan maken. Ze loopt er momenteel tegenaan dat het niveauverschil tussen de NT2-kinderen erg groot is. De kinderen krijgen vanaf groep 2 extra ondersteuning van de onderwijsassistent. Voor deze kinderen is momenteel geen materiaal aanwezig, dit ervaart de onderwijsassistent als een gemis.

Het team van School X loopt in de dagelijkse praktijk tegen de taalachterstanden aan bij de NT2-leerlingen. Zij hebben een te geringe kennis van de Nederlandse taal waardoor ze de oefeningen uit de verschillende methodes niet goed begrijpen. Met name de Nederlandse woordenschat en de beheersing van vaktaalwoorden van de NT2-leerlingen is een probleem: de kinderen begrijpen de teksten in de leerboeken niet omdat ze over te weinig woorden beschikken in het Nederlands. Om een tekst goed te kunnen begrijpen, moet volgens Kuiken & Vermeer (2013) minimaal 85% van de woorden bekend zijn bij de lezer. Bij de meeste NT2-kinderen op School X is dit niet het geval en omdat er geen specifiek materiaal voor deze kinderen voorhanden is, lopen de leerkrachten tegen problemen aan.

Omdat ik mijn eindstage in groep 1 doe en daar op dit moment geen extra ondersteuning is voor NT2-kinderen, zal ik mijn onderzoek richten op de kinderen uit groep 1b. Voor dit onderzoek kom ik tot de volgende onderzoeksvraag:

Onderzoeksvraag

Op welke manier kan de woordenschat worden uitgebreid bij NT2-kinderen en kan muziek, in de vorm van het zingen van liedjes een positieve bijdrage leveren aan de Nederlandse woordenschatontwikkeling van NT2-kinderen uit groep 1b op School X in Y?

Om hier onderzoek naar te kunnen doen zal er eerst antwoord moeten verkregen op een aantal deelvragen vanuit de literatuur:

- Hoe verloopt de taalontwikkeling van kinderen?
- Hoe verloopt de taalontwikkeling bij het Nederlands als tweede taal?
- Wat is woordenschat?
- Hoe leren kinderen nieuwe woorden?
- Welke woorden moeten ingezet worden voor woordenschatontwikkeling?
- Wat voor relatie is er tussen muziek en taal in de hersenen?
- Welke muziekactiviteiten kunnen ingezet worden om de taalverwerving van Nederlandse woorden te stimuleren?

3. Theoretisch kader

Voordat er iets over de combinatie van muziek en woordenschatontwikkeling gezegd kan worden, is het goed om eerst te kijken wat de literatuur over deze onderwerpen zegt. Achtereenvolgens wordt in de literatuur een antwoord gezocht bij de volgende vragen:

- Hoe verloopt de taalontwikkeling van kinderen?
- Hoe verloopt de taalontwikkeling bij het Nederlands als tweede taal?
- Wat is woordenschat?
- Waarom is woordenschat belangrijk?
- Hoe leren kinderen nieuwe woorden?
- Welke woorden moeten ingezet worden voor woordenschatontwikkeling?
- Wat voor relatie is er tussen muziek en taal in de hersenen?

3.1 Hoe verloopt de taalontwikkeling van kinderen?

Dit onderzoek beperkt zich tot kinderen in de kleutergroepen. Hierdoor is de literatuurstudie ook grotendeels beperkt tot de taalontwikkeling tot en met de kleuterleeftijd.

Taal is een belangrijk communicatiemiddel in onze samenleving. Door middel van woorden communiceren wij met elkaar. Maar hoe verloopt de ontwikkeling van taal bij kinderen?

Als kinderen op vierjarige leeftijd naar school gaan, kunnen ze al luisteren en spreken. Een deel van de taalverwerving heeft dan al plaatsgevonden, de basis ligt er. Volgens Paus (2014) verloopt de ontwikkeling van de taalverwerving bij elk kind op ongeveer dezelfde wijze. Het ene kind zal misschien wat sneller praten dan de ander, maar de volgorde waarin de elementen van taal worden aangeleerd is bij elk kind hetzelfde. Schaerlakens (2008) heeft vier periodes in de taalontwikkeling beschreven:

De prelinguale of preverbale periode (0 - 1 jaar)

In de eerste periode spreekt het kind nog niet, deze periode wordt dan ook wel de preverbale periode genoemd. De eerste zes weken kenmerken zich doordat het kind alleen huult om te communiceren, daarna begint het vocaliseren (6-20 weken), vocaal spel (4-6 maanden) en brabbelen (vanaf 7 maanden). Er zijn twee aspecten in de taalontwikkeling die zich ontwikkelen: luisteren en taalspecifiek brabbelen. In het begin brabbelen alle kinderen van over de hele wereld hetzelfde, universeel brabbelen: de klankproductie is niet beperkt tot de klanken die in een bepaald taalgebied voorkomen. Rond zes maanden herkent het kind de klanken uit het eigen taalsysteem en gaat het deze klanken ook zelf oefenen.

De vroeglinguale periode (1 - 2 ½ jaar)

Tussen de dertien en de achttien maanden gaan kinderen de eerste woorden spreken, dit is de overgang naar het symbolische stadium. De kinderen gaan begrijpen dat taal een betekenis heeft en dat woorden verwijzen naar voorwerpen. De eerste fase van de vroeglinguale periode kenmerkt zich door het eenwoordstadium. Tussen de 18 en 24 maanden beginnen kinderen twee woorden achter elkaar te zeggen: de tweewoordzin.

De differentiatiefase (2½ - 5 jaar)

Kinderen begrijpen de taalregels geleidelijk steeds meer en gaan deze regels toepassen. Kinderen proberen zelf zinnen te bouwen aan de hand van de taalregels die ze hebben ontdekt, dit is een creatief proces. De taalstructuur van de volwassene wordt niet letterlijk overgenomen, maar worden vertaald door de kinderen.

De voltooiingsfase (5 - 9 jaar)

De verschillende componenten van de grammatica worden verder ontwikkeld. In deze periode gaan de kinderen ook naar school, dit feit levert een grote bijdrage aan de taalontwikkeling. De spraak wordt ook steeds verfijnder, de meeste klanken worden nu goed uitgesproken.

Na de voltooiingsfase stopt de taalverwerving niet, dit is een levenslang proces.

3.2 Hoe verloopt de taalontwikkeling bij het Nederlands als tweede taal?

Volgens Goorhuis-Brouwer (2007) baseert het leren van een tweede taal zich vaak op de kennis van de eerste taal. De kinderen maken in hun moedertaal dezelfde ontwikkeling door op het gebied van taalverwerving. Volgens Paus (2014) stelde de taalkundige Noam Chomsky in de jaren zestig van de vorige eeuw vast dat kinderen worden geboren met een taalleervermogen waarmee kinderen in staat zijn elke taal te leren waarmee ze direct in contact komen. Als de kinderen met het Nederlands in aanraking komen, moeten ze aan de hand van de klanken die ze horen de klankstructuur van het Nederlands leren. Als kinderen bijvoorbeeld voor het eerst met de Nederlandse taal in aanraking komen als ze op de basisschool komen, hebben ze in hun eigen taal al een hele ontwikkeling doorgemaakt. Zo hebben ze bijvoorbeeld al geleerd dat taal een betekenis heeft en dat woorden verwijzen naar voorwerpen. Deze ontwikkeling gaan ze niet opnieuw doormaken in een tweede taal. Wel kan het zo zijn dat kinderen nieuwe klanken moeten leren omdat de desbetreffende klank niet in hun eigen taal voorkomt. Zo bestaat er in het Marokkaans bijvoorbeeld geen betekenisverschil tussen een lange klank en een korte klank. Marokkaanse kinderen zullen dan ook niet het verschil herkennen tussen man en maan.

Omdat NT2-kinderen in hun eigen taal al langere zinnen gebruiken, zullen ze al snel pogingen doen om ook in het Nederlands lange zinnen te maken. Omdat ze de syntactische vaardigheden van de Nederlandse taal nog niet voldoende beheersen zullen ze vaak fouten maken: interferentiefouten. Dit zijn fouten die ontstaan doordat de regels van de eigen taal worden toegepast in de tweede, in dit geval Nederlandse taal.

Volgens Kuiken en Vermeer (2013) is de aard en de mate van het taalaanbod van de omgeving belangrijk voor de tweedetaalverwerving. Hoe meer aanbod (input) er is, hoe meer de kinderen de kans krijgen om de taal te leren. Een hoge aanbodsfrequentie en veel herhaling hebben een positieve invloed op taalverwerving. Naast aanbod is ook de taalproductie van belang. Door de tweede taal veel te spreken ontdekken de kinderen waar het nog mis gaat en kunnen ze dit corrigeren: oefening baart kunst. Het is belangrijk dat de kinderen feedback krijgen op hun taalproductie. Volgens Hajer en Spee (2017) speelt interactie met de moedertaal een grote rol in het NT2-verwervingsproces. De moedertaal is verbonden met de identiteit van het NT2-kind. Wanneer de moedertaal genegeerd wordt, tasten we de identiteit van het kind aan. Daarnaast is er een nauwe samenhang tussen taal en cultuur. Bij het leren van een nieuwe taal gebruiken we onze moedertaal. Zij adviseren

om voort te bouwen op de ontwikkeling die het kind al heeft vanuit zijn moedertaal. De moedertaal kan gebruikt worden als bron om nieuwe informatie te begrijpen en kan zo als brug dienen voor de nieuwe Nederlandse taal.

In een artikel van Smits en Koeven (2019) valt te lezen dat vanwege de achtergrondkennis die NT2-kinderen al vanuit hun eigen taal hebben het gemakkelijker is om nieuwe woorden uit rijke teksten te halen. Hiermee bedoelen ze dat de bestaande schoolteksten niet vereenvoudigd moeten worden, maar één op één aangeboden kunnen worden aan NT2-kinderen zodat zij de kans krijgen moeilijke woorden sneller te leren. Daarbij is het wel belangrijk dat de woorden in meerdere contexten herhaaldelijk worden aangeboden.

3.3 Wat is woordenschat?

Volgens Paus (2014) zijn woorden nodig om te kunnen communiceren. Zonder kennis van woorden kan er geen gesprek gevoerd worden of een tekst worden gelezen. Maar wat is nu precies een woord? Een woord heeft het uiterlijk van lettercombinaties. Daarnaast heeft elk woord een betekenis, een concept. Het woord 'klok' bijvoorbeeld slaat niet op één specifieke klok, maar is een concept en slaat op verschillende klokken die er allemaal verschillend uitzien, maar waar wij toch allemaal het label 'klok' aan vasthangen.

Woordenschat valt te definiëren als het totaal aan woorden waarover iemand beschikt. Bij de opbouw van woordenschat, het leren van woorden, gaat het om het leren van het concept bij de lettercombinaties. Als kinderen bij wereldoriëntatie het woord "polder" leren, leren ze ook het begrip "polder". Ze leren hoe een polder eruitziet en wat kenmerkend is voor een polder. Het gaat dus niet alleen om het woord polder, maar ook om kennis daarover. Woordenschat is dus meer dan het leren van een woord, het is ook vergaren van kennis en dus het koppelen van woorden aan betekenissen.

Volgens Kuiken en Vermeer (2013) slaan wij woorden op in ons brein in een netwerk. Iedereen heeft netwerken van woorden. Bij het leren van een nieuw woord leggen we relaties met andere woorden in ons netwerk die we al kennen. Tijdens de basisschool gaat woordenschat steeds over opbouw van concepten/netwerken van woorden. In groep 1 kan het bij de zandtafel gaan over begrippen als 'berg' en 'hoog'. In hogere groepen wordt dit netwerk uitgebreid met 'vulkaan'. Als de kinderen de woorden 'berg' en 'hoog' niet in hun woordenschat hebben, dan wordt het lastig om het woord/begrip 'vulkaan' uit te leggen. Hoe meer woorden de kinderen kennen, hoe gemakkelijker het voor hen is om meer woorden te leren. Immers, er zijn dan meer aanknopingspunten aanwezig.

Een grote woordenschat is dus erg belangrijk bij het leren van nieuwe begrippen. Hoe groter de woordenschat, hoe meer kennis iemand kan vergaren en hoe beter iemand kan communiceren met de mensen in hun omgeving. Hoe groter de woordenschat, des te meer handvatten iemand heeft om nieuwe woorden te leren. De kloof tussen de kinderen met een kleine woordenschat en een grote woordenschat wordt dus steeds groter.

Volgens Kuiken en Vermeer (2013) is er op het moment dat NT2-kinderen op de basisschool komen vaak al een achterstand in de woordenschat ten opzichte van NT1-kinderen. Volgens Verhoeven & Vermeer (2001) is de (geschatte) omvang van de receptieve Nederlandse woordenschat van NT1- en NT2-verwervers in het basisonderwijs als volgt:

Leeftijd	NT1-verwervers	NT2-verwervers
Vierjarigen	3000	1000
Vijfjarigen	3800	1800
Zesjarigen	4500	2600
Zevenjarigen	5200	3400
Achtjarigen	6000	4200
Negenjarigen	8500	5000
Tienjarigen	11.000	6000
Elfjarigen	14.000	8000
Twaalfjarigen	17.000	10.000

Uit bovenstaande tabel is te lezen dat een vierjarige NT2-leerling een achterstand heeft van 2.000 woorden, terwijl een twaalfjarige NT2-leerling een achterstand heeft van 7.000 woorden. De achterstand ten opzichte van NT1-kinderen wordt dus inderdaad steeds groter.

Het is dus van groot belang om veel aandacht in het kleuteronderwijs aan woordenschat bij NT2-kinderen te geven zodat de ‘kloof’ niet te groot wordt. Een grote woordenschat is erg belangrijk bij het leren van nieuwe begrippen: hoe meer woorden een kleuter kent, des meer bagage hij heeft om nieuwe woorden te verwerven.

Voor het aanbod van het basisonderwijs zijn door de overheid kerndoelen geformuleerd. Voor woordenschat is één kerndoel geformuleerd:

Kerndoel 12: De leerlingen verwerven een adequate woordenschat en strategieën voor het begrijpen van voor hen onbekende woorden. Onder ‘woordenschat’ vallen ook begrippen die het leerlingen mogelijk maken over taal te denken en te spreken. (Tule.slo.nl, geraadpleegd op 18-2-2019). In de Tussendoelen en Leerlijnen Nederlands (Tule.slo.nl) is dit kerndoel uitgewerkt in de vorm van adviezen voor inhoud van het woordenschatonderwijs. Voor de groepen 1-2 zijn de volgende adviezen geformuleerd:

- Beheersen van een basiswoordenschat
- Conceptuele netwerken ervaringsgericht uitbreiden
- Nieuwe woordbetekenissen uit verhalen afleiden
- Woorden actief leren gebruiken
- Onderscheid tussen vorm- en betekenisaspecten van woorden
- Reflectie op woordbetekenissen

3.4 Waarom is woordenschat belangrijk?

In de vorige paragraaf is beschreven dat een grote woordenschat belangrijk is bij het leren van nieuwe woorden. Hoe groter de woordenschat, hoe meer kennis iemand kan vergaren en hoe beter iemand kan communiceren met de mensen in hun omgeving. Daarnaast speelt woordenschat een belangrijke rol bij het lezen van teksten. Bij het lezen van teksten is de “tekstdekking” belangrijk. Volgens Kuiken & Vermeer (2013) moet het aandeel bekende woorden in een tekst groot genoeg zijn om de tekst goed te kunnen begrijpen. De schatting hoeveel woorden dit moeten zijn lopen uiteen van 80% tot 95%. Volgens een recente blog van Smits en Koeven (geletterdheidenschoolsucces.blogspot.com) houdt men bij deze berekeningen echter geen rekening met de reeds aanwezige achtergrondkennis van de kinderen. NT2-kinderen hebben in hun eigen taal al achtergrondkennis opgebouwd, echter ontbreekt het aan actieve Nederlandse woordenschat. Volgens Kuiken en Vermeer (2013) is

het echter wel zo dat met een tekstdekking lager dan 75% men de hoofdpunten uit een tekst niet meer herkend. De meningen verschillen dus over het percentage van de tekstdekking, maar de kinderen zullen toch wel over een grote woordenschat moeten beschikken om de meeste teksten te kunnen begrijpen.

3.5 Hoe leren kinderen nieuwe woorden?

Het leren van nieuwe woorden gaat voor een groot deel vanzelf. Kinderen komen een onbekend woord tegen en proberen hier een betekenis aan toe te kennen. Aan de hand van de andere woorden die gebruikt zijn, kunnen ze raden wat het nieuwe woord betekent. Dit illustreert maar weer dat hoe meer woorden de kinderen kennen, hoe gemakkelijker het voor hen is om nieuwe woorden te leren.

Volgens Kuiken & Vermeer (2013) zijn bij het leren van woorden drie principes te onderscheiden:

- **Labelen:** een woord wordt gekoppeld aan één voorwerp, bijvoorbeeld de klok in de kamer. De klok in de keuken wordt nog niet gekoppeld aan het woord klok.
- **Categoriseren:** het woord wordt ook in andere contexten toegepast. De klok in de keuken wordt nu wel gekoppeld aan het woord klok.
- **Netwerkopbouw:** hierbij gaat het om relaties met andere woorden. Bijvoorbeeld klokkijken, tijd, horloge wijzer. Door middel van het netwerk worden er weer nieuwe woorden geleerd. Hoe meer woorden een kind kent en hoe meer netwerken hij heeft, hoe sneller hij nieuwe woorden leert en hij betekenissen van woorden kan koppelen.

NT2-kinderen kennen al een aantal woorden in hun moedertaal als ze op school komen. Het leren van Nederlandse woorden kan dan ook volgens twee routes verlopen. De eerste route is gelijk aan NT1 kinderen, het verwerven van een heel nieuw woord. Daarnaast kan er een woord zijn dat ze al kennen vanuit hun eerste taal, het concept van het woord is al aangeleerd. De kinderen hoeven dan alleen nog de Nederlandse vertaling van het woord te leren.

Om een nieuw woord te leren zijn er volgens Kuiken en Vermeer (2013) vier fasen te onderscheiden in het woordenschatonderwijs, dit is het viertaktmodel van Verhallen (1999) en wordt gezien als het didactische basismodel:

Voorbewerken: het onderwerp wordt geïntroduceerd in een betekenisvolle context voor de kinderen. Op dat moment moet er worden gezocht naar aanknopingspunten in het netwerk van de woordenschat van de kinderen zodat hieraan nieuwe woorden gekoppeld kunnen worden.

Semantiseren: in deze fase wordt de woordbetekenis uitgelegd. Zoals eerder is beschreven is de betekenis van een woord een concept, het is geen label voor één voorwerp, maar het woord kan meerdere vormen hebben. Het is belangrijk om een nieuw woord meerdere keren te herhalen zodat de kinderen het woord goed kunnen verstaan. Bij semantiseren is het belangrijk om talige en niet-talige contexten te gebruiken, te denken valt aan: visuele ondersteuning door het voorwerp te laten zien, tekeningen, foto's, plaatjes et cetera; andere zintuigen door de handeling uit te voeren, het voorwerp te laten voelen, ruiken; verbale ondersteuning door een beschrijving te geven, het woord te analyseren, vertalen van het woord naar de eigen taal, gebruik maken van tegenstellingen of synoniemen.

Consolideren: in deze fase wordt het woord geoefend en herhaald zodat het woord uiteindelijk daadwerkelijk wordt onthouden. Het is belangrijk om het woord in meerdere contexten te gebruiken. Vaak wordt gebruik gemaakt van de vuistregel 4 + 1 + 1 + 1. Het nieuwe woord moet de eerste keer in vier verschillende contexten worden aangeboden en daarna nog op drie verschillende momenten worden herhaald.

Controleren: in deze fase wordt geëvalueerd of het woord en de betekenis daadwerkelijk is onthouden door het kind.

Bij het leren van nieuwe woorden is het belangrijk dat de woorden worden aangeboden in een betekenisvolle context (Verhallen, 1999). In de vorige paragraaf is beschreven dat onze woordenschat in ons geheugen wordt opgeslagen in netwerken en niet als losse woorden. Door aan te sluiten bij deze netwerken wordt een betekenisvolle context gecreëerd waardoor de kinderen de woorden sneller opslaan.

3.6 Welke woorden moeten ingezet worden voor woordenschatontwikkeling?

Het is van belang om woorden te kiezen waarvan men verwacht dat kleuters uit groep 1 deze beheersen zodat er een goede aansluiting plaatsvindt met de doelgroep en de woorden in een betekenisvolle context kunnen worden aangeboden. Woorden worden in ons geheugen opgeslagen in netwerken. Voor de geringe onderzoekstijd is het dus van belang om één specifiek netwerk te kiezen.

Om de woordenschat te testen heeft CITO een toetsmethode ontwikkeld: Taaltoets alle kinderen (Verhoeven & Vermeer, 2001). Dit is een algemene toets die woorden toetst vanuit allerlei onderwerpen/netwerken. De toets is niet geclusterd per onderwerp. Aangezien deze onderzoeksperiode zeer kort is en zich waarschijnlijk zal richten op één onderwerp is deze toets niet geschikt voor dit onderzoek om conclusies uit te kunnen trekken. De toets is zeer geschikt om de algehele woordenschat van de doelgroep te testen.

In opdracht van de Dienst Maatschappelijke Ontwikkeling van de gemeente Amsterdam is door het Instituut voor Taalonderzoek en Taalonderwijs Anderstaligen (ITTA) een woordenlijst ontwikkeld die bekend staat als de Basiswoordenlijst Amsterdams Kleuters (BAK). Het is een lijst van tweeduizend woorden die Nederlandse kleuters aan het eind van groep 2 van het basisonderwijs zouden moeten kennen. De lijst is opgesplitst in woorden voor groep 1 en woorden voor groep 2. De lijst kent ook nog eens duizend uitbreidingswoorden. De lijst is opgesteld op basis van woordenlijsten voor woordenschat die er al zijn, woordenschattellingen en kleutermethoden. Uit onderzoek van Drs. Froukje Mulder (2009) is gebleken dat de BAK een hulpmiddel is die een toegevoegde waarde heeft voor scholen.

Er is echter ook kritiek op de BAK en doelwoorden. Uit een artikel van Smits en Van Koeven (2015) valt te lezen dat het om verschillende redenen niet zinvol is om een aantal doelwoorden aan te leren. Ze voeren daar de volgende argumentatie voor aan:

- De context van taalmethodes waarin losse doelwoorden worden aangeboden is te weinig rijk voor woordenschatonderwijs. De thema's uit de taalmethodes sluiten vaak niet aan bij de beleavingswereld van de kinderen;
- De teksten uit methodes zijn onvoldoende rijk voor woordenschatonderwijs omdat de teksten vaak vereenvoudigd zijn waardoor er alleen eenvoudige woorden voorkomen in de tekst;

- De selectie van woorden in methodes zijn gebaseerd op bestaande basisschoolmethodes en niet op de frequentie van het dagelijkse taalgebruik;
- Het aanleren van losse woorden heeft geen zin. Er moet gewerkt worden aan een rijk kennisnetwerk om de woorden heen.

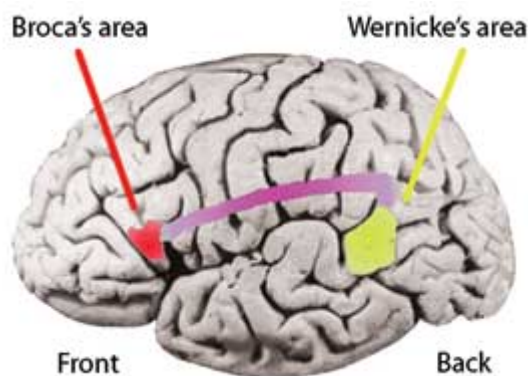
Volgens Smits en Van Koeven (2015) moeten niet de losse woorden tot doel zijn, maar een extreem rijke context. Dit laatste leidt tot een sterke woordenschatontwikkeling.

In onderzoeksartikel van Van Beek (2010) valt te lezen dat het aantal doelwoorden van de BAK geen overbodig streven is. Een flinke woordenschat geeft volgens haar veel voordeel bij het leren lezen. In dit artikel en de handleiding van de BAK valt te lezen dat de woorden zijn gekozen op basis van frequentie, spreiding en nut. Volgens Nulft en Verhallen (2009) zijn dit de juiste selectiecriteria om te bepalen of woorden geschikt zijn om aan te bieden.

Hoewel er kritiek is op de BAK blijkt uit onderzoek van Drs. Froukje Mulder (2009) en Van Beek (2010) dat de BAK-woorden geschikte woorden zijn om aan te leren aan de kinderen. Van Beek geeft echter wel als tip mee om de BAK te gebruiken om woordclusters te maken. De woorden moeten niet als losse eenheden worden aangeboden, maar in een logische combinatie van meerdere woorden. Dit sluit aan bij de mening van Smits en Van Koeven (2015) dat het aanbieden van losse doelwoorden weinig zin heeft. De doelwoorden kunnen dus uit de BAK worden gekozen, maar in een clusters binnen een betekenisvolle context.

3.7 Wat voor relatie is er tussen muziek en taal in de hersenen?

Het LKCA heeft wetenschapsjournalist Mark Mieras gevraagd om de meest recente onderzoeken op het gebied van wat muziek met kinders Hersenen doet op een rijtje te zetten. In deze publicatie beweert Mieras (2010) dat op basis van deze onderzoeken aangetoond is dat de anatomie van de hersenen een nauwe relatie tussen muziek en taalvererving. Scherder (2017) omschrijft dat bij de meeste mensen de linkerhersen helft een grote rol speelt bij taal en de rechterhersen helft bij muziek. Bij taal hebben veel gebieden in de hersenen een rol, hieronder wordt ingegaan op de twee belangrijkste gebieden: het gebied van Broca en het gebied van Wernicke. Het gebied van Broca is belangrijk voor het motorische deel van het spreken. Het gebied van Wernicke is verantwoordelijk is voor het sensorisch spraakcentrum.

http://assets.kennislink.nl/upload/154388_962_1152279080171-broca-brain.jpeg, geraadpleegd 24-5-2019

Volgens Scherder (Max Masterclass 23 mei 2018) is de achterkant van de hersenen verantwoordelijk voor het ontvangen van zintuiglijke informatie, dit is waar het gebied van Wernicke zit. De zintuiglijke informatie wordt doorgesluisd via banen naar de voorkant van

de hersenen. De voorzijde van de hersenen is belangrijk om je te kunnen uiten en tot handelingen te kunnen komen. Het gebied van Broca bevindt zich in dit voorste gebied. Deze taalgebieden bevinden zich aan de linkerkant van de hersenen. Aan de rechterkant van de hersenen bevindt zich met name het gebied dat belangrijk is voor muziek. Mark Mieras (2010) heeft in opdracht van het Jeugdcultuurfonds de onderzoeken op het gebied van muziek en hersenen op een rijtje gezet. Hierin haalt hij het onderzoek van J. Hornickela (2009) aan. De gebieden voor muziek liggen volgens dit onderzoek gespiegeld ten opzichte van de gebieden voor taal. Deze twee onderdelen bepalen de belangrijkste asymmetrie van de hersenhelften. De thalamus, die centraal in de hersenen ligt, is als het ware een verbindingstation in de hersenen. In de thalamus wordt muziek en intonatie van gesproken taal naar rechts “gestuurd” en woorden worden naar links “gestuurd”. Via meerdere zenuwbundels, waaronder de hersenbalk zijn de linker- en de rechterhersenhelft met elkaar verbonden. Omdat de gebieden voor taal en de gebieden voor muziek gespiegeld in de hersenen liggen ten opzichte van elkaar, communiceren deze gebieden met elkaar via de zenuwbundels, er is dus een verbinding in de hersenen tussen taal en muziek.

Er zijn veel onderzoeken gedaan naar de rol van muziek bij de taalontwikkeling. Uit recent onderzoek (Kunert, 2017) is gebleken dat de verwerking van taal en muziek plaatsvindt in de frontale hersenen waarbij (gedeeltelijk) dezelfde neurale netwerken betrokken zijn. Wan & Schlaug (2010) hebben in hun onderzoek het positieve effect van muziektherapie op taalvaardigheden aangetoond. Dit wordt volgens hen mede veroorzaakt doordat bij muziek en taal overlappende hersengebieden betrokken zijn.

Luisteren en het onderscheiden van klanken is een belangrijke voorwaarde voor het leren van taal. Daarnaast zijn bij het lezen auditieve waarneming, aandacht en timing heel belangrijk. Volgens Hurks (2016) lijkt het erop dat bij het luisteren naar muziek dezelfde gebieden in de hersenen zijn betrokken als bij het lezen. Kinderen met leesproblemen hebben vaak ook moeite met luisteren en het onderscheiden van klanken met minimale verschillen. Wan & Schlaug (2010) melden in hun onderzoek dat jarenlange muzikale training een positief effect heeft op het verbale geheugen en de leesvaardigheid.

Het verbale geheugen is belangrijk voor de opbouw van woordenschat. Uit onderzoek van Hurks, Schuurmans & Conijn (2014) is gebleken dat kinderen uit groep 8 die één schooljaar vier uur per week muziekles hebben gehad, beter presteerden op semantische vloeiendheid (in één minuut zoveel mogelijk woorden noemen van een bepaalde semantische categorie) en fonemische verbale vloeiendheid (zoveel mogelijk woorden benoemen met dezelfde beginklank). Muziek heeft dus een positieve invloed bij het opbouwen van de woordenschat.

Uit diverse onderzoeken is dan ook gebleken dat er een positieve werking is tussen muziekonderwijs en de ontwikkeling van taal.

3.8 Welke muziekactiviteiten kunnen er ingezet worden om de taalverwerving van Nederlandse woorden te stimuleren?

Zoals hierboven beschreven heeft jarenlange muzikale training een positief effect op het verbale geheugen en de leesvaardigheid. Ook trajecten van een half jaar laten een positief effect zien. De periode van dit onderzoek is een periode van zes weken. De doelgroep zijn de kinderen uit groep 1, zij hebben een kleine spanningsboog waarbij er dus naar verwachting korte interventies verricht kunnen worden.

Om nieuwe woorden aan te leren is het belangrijk dat de nieuwe woorden worden aangeboden in een betekenisvolle context en dat de nieuwe woorden een aantal keren worden herhaald. Kinderen houden erg van het zingen van liedjes. In de kleutergroepen worden er veel liedjes ingezet bij de dagelijkse routines. Scherder (2017) verwijst in zijn boek naar Snowdown en medewerkers (2015) die studies aanhalen. Volgens Scherder blijkt uit een studie dat kinderen die een gezamenlijke taak moesten uitvoeren dit beter deden als ze met elkaar zongen dan kinderen die niet met elkaar zongen. Volgens Scherder heeft muziek positieve neuropsychologische reacties: studenten die neuro-anatomische termen moeten leren, onthielden dit beter als ze dat zingend deden. Verderop in zijn boek verwijst Scherder naar een onderzoek van Wilson, Abbott, Lusher, Gentle & Jackson. (2011). Uit dit onderzoek blijkt dat hersengebieden die betrokken zijn bij het zingen ook een rol spelen bij taal. Zingen heeft kenmerken van zowel muziek als taal.

Door liedjes te gebruiken kan er op een speelse manier woorden meerdere keren herhaald worden. Door kleine activiteiten/voorwerpen aan de liedjes toe te voegen kan er betekenis gegeven worden aan de nieuwe woorden in de liedjes. De verwachting is dat deze nieuwe liedjes blijven hangen bij de NT2-kinderen en ze op die manier spelenderwijs de woorden blijven herhalen.

4. Probleemstelling

4.1 Doel van het onderzoek

Dit quasi-experimenteel onderzoek heeft als doel om antwoord te krijgen op de vraag of muziek, in de vorm van het zingen van liedjes een positieve bijdrage kan leveren op de woordenschatkennis van NT2-kinderen in groep 1. Dit onderzoek wordt uitgevoerd in groep 1b op School X in Y. In overleg met de school is de volgende onderzoeksvraag vastgesteld:

4.2 Onderzoeksvraag

Op welke manier kan de woordenschat worden uitgebreid bij NT2-kinderen en kan muziek, in de vorm van het zingen van liedjes een positieve bijdrage leveren aan de Nederlandse woordenschatontwikkeling van NT2-kinderen uit groep 1b op School in Y?

Om hier onderzoek naar te kunnen is vanuit de literatuur antwoord verkregen op een aantal deelvragen. Voordat een ontwerp voor de interventies kan worden gemaakt moeten eerst de volgende deelvragen beantwoord worden vanuit de praktijk:

- Wat wordt er in groep 1b van School X in Y gedaan aan woordenschatonderwijs?
- Wat wordt er in groep 1b van School X in Y gedaan aan ondersteuning van NT2-kinderen?
- Wat wordt er in groep 1b van School X in Y gedaan aan muziekonderwijs?

Aan de hand van het literatuuronderzoek en het antwoord op de deelvragen vanuit de praktijk zullen een aantal interventie-eisen worden opgesteld. Aan de hand van deze interventie-eisen zal een ontwerp gemaakt worden. De interventie bestaat uit zes, wekelijks muzieklessen in de vorm van het zingen van liedjes.

4.3 Hypothese

Als uitkomst van dit onderzoek wordt verwacht dat muziek, in de vorm van het zingen van liedjes een positieve bijdrage levert op de woordenschatontwikkeling bij de vier NT2-kinderen uit groep 1b van School X. Zoals uit de literatuurstudie is gebleken heeft muziek een positieve invloed op woordenschatontwikkeling. Kinderen houden erg van het zingen van liedjes. In de kleutergroepen worden er veel liedjes ingezet bij de dagelijkse routines. De verwachting is dat muziek, in de vorm van het zingen van liedjes een positieve bijdrage levert aan de woordenschatontwikkeling van de kinderen uit groep 1b van School in Y.

5. Onderzoeksaanpak

5.1 Onderzoeksdesign

Dit onderzoek wordt uitgevoerd in de vorm van een quasi-experimenteel onderzoek. De vier NT2-kinderen uit groep 1b van School in Y vormen de experimentele groep en acht NT1-kinderen uit groep 1b van School in Y vormen de controlegroep. Binnen groep 1b wordt thematisch gewerkt waarbij veertig doelwoorden worden aangeboden. De vier NT2-kinderen krijgen een interventie aangeboden waarbij voor hen de doelwoorden door het zingen van liedjes wordt geoefend. De interventie bestaat uit zes, wekelijkse muzieklessen in de vorm van het zingen van liedjes waarbij de veertig doelwoorden aan bod komen. Tijdens de interventies zal gewerkt worden vanuit het didactische viertaktmodel van Verhallen (1999). Voorafgaand aan de interventie is een interview gehouden met de leerkracht uit groep 1b van School X in Y om inzicht te krijgen in de dagelijkse praktijk op het gebied van woordenschatonderwijs en de ondersteuning van NT2-kinderen. Een verslag van dit interview is terug te vinden in bijlage 1.

Vanuit de literatuur en de praktijk komen de volgende vereisten die gesteld worden aan de interventies:

- Het onderwerp moet passen binnen een betekenisvolle context voor kinderen. Het onderwerp moet aansluiten bij het thema van de klas welke gekozen wordt vanuit de methode Da Vinci.
- Het ontwerp kent talige en niet-talige contexten
- Binnen de interventies moeten de woorden meermaals worden aangeboden om het proces van consolideren te waarborgen
- De doelwoorden moeten een cluster vormen waarbij de BAK als hulpmiddel wordt gebruikt
- De interventies moeten aansluiten bij het muziekdomein zingen

In overleg met de leerkrachten van de groepen 1 is gekozen voor het thema “de boerderij”. Dit onderwerp is de basis voor de interventies. Het thema de boerderij zal in dezelfde periode in de klas worden aangeboden, hierdoor is het op dat moment een betekenisvolle context voor de kinderen. Op basis van de Basiswoordenlijst Amsterdamse Kleuters zijn veertig doelwoorden gekozen die aangeboden en getoetst worden in dit onderzoek. De doelwoorden zijn vanuit woordclusters gekozen zodat er geen losse woorden worden aangeboden maar er een groter netwerk wordt opgebouwd rond het thema de boerderij. De gekozen woorden zijn terug te vinden in bijlage 2.

De interventies moet aansluiten bij het domein zingen, waarbij aanvullende activiteiten plaatsvinden in talige en niet-talige contexten. Naast het zingen worden aanvullende activiteiten ingezet zoals; afbeeldingen/plaatjes, handpoppen, gebaren, plastic dieren, talige context door over de inhoud van de liedjes te praten, dierengeluiden. Uit de liedbundels, die ook binnen groep 1b worden gebruikt, zijn liedjes geselecteerd waar de doelwoorden in voorkomen. Bij de bestaande liedjes zijn ook eigen variaties bedacht om per lied nog meer doelwoorden aan bod te laten komen. In een Excel-lijst is bijgehouden welke doelwoorden gebruikt zijn in welk liedje en de gemaakte variaties, zodat kon worden bijgehouden of alle woorden werden gebruikt (zie bijlage 2). Op basis van deze turflijst zijn tien liedjes uitgekozen. Van alle liedjes, met daarbij de variaties is een liedbundel samengesteld, deze is terug te vinden in bijlage 3.

5.2 Dataverzameling

Bij woordenschat gaat het om twee begrippen: receptieve (passieve) beheersing van de woorden, de kinderen herkennen het woord en kunnen er de juiste betekenis aan koppelen en productieve (actieve) beheersing, de kinderen gebruiken de woorden. De wijze van meten moet aansluiten bij de manier van lesgeven. Tijdens de interventies worden de woorden actief aangeboden en worden de kinderen uitgenodigd om de woorden actief te gebruiken. De basis voor de dataverzameling is dan ook een productieve beheersing van de woorden. Er worden veertig doelwoorden uitgekozen van een thema dat op dat moment actueel is in de klas. De doelwoorden worden afgebeeld door middel van een foto. De foto wordt getoond aan de kinderen en er wordt gevraagd wat ze zien op de foto. De test wordt individueel, mondeling afgenomen. Er wordt gebruik gemaakt van foto's in plaats van afbeeldingen omdat een foto meer in overeenstemming met de werkelijkheid is dan een afbeelding. In sommige gevallen wordt een extra vraag gesteld als het woord niet te vatten is in een foto, bijvoorbeeld hoe heet het geluid dat een hond maakt? (blaffen). Op een lijst, waar de veertig doelwoorden op staan, wordt bijgehouden of het woord juist is benoemd of niet. In de pre-test en de post-test wordt dezelfde manier van dataverzameling gehanteerd zodat een goed beeld verkregen kan worden of de actieve woordenschat van de doelwoorden is toegenomen. Aan de hand van de lijst, waarop staat welke woorden juist en onjuist zijn benoemd door de kinderen, wordt een percentage berekend in hoeverre de doelwoorden voor de interventies en na de interventies bekend zijn bij de experimentele groep. Door dezelfde test te gebruiken kunnen de percentages met elkaar worden vergeleken waarmee de vooruitgang in woordenschat van deze veertig doelwoorden kan worden uitgedrukt in een percentage. Omdat voor zowel de pre-test als de post-test dezelfde toets wordt afgenomen, kan er sprake zijn van een testeffect waarbij de kinderen hebben geleerd van de eerste afname.

De doelwoorden van de meting zijn gelijk aan de woorden die worden aangeboden tijdens de interventies, hierdoor is dit onderzoek valide. Een discussiepunt bij deze manier van meten is dat de woordenschat wellicht meer uitbreidt dan met alleen de gekozen veertig doelwoorden. Daardoor is de gekozen methode van veertig doelwoorden niet geheel valide, hiervoor zal als extra post-test een woordspin worden gemaakt met de kinderen. De tweede post-test wordt afgenomen door middel van individuele interviews met de vier NT2-kinderen en vier NT1-kinderen uit de controlegroep. De vier NT1-kinderen worden zo gekozen dat ze een goede afspiegeling zijn van de groep, een sterk presterend kind, een zwak presterend kind en qua leeftijd gespreid over de controlegroep. Om de kinderen op weg te helpen zijn er twee vertelplaten over het thema aanwezig. De kinderen kunnen wat vertellen over het thema. Daarna kan er doorgevraagd worden en kan er eventueel worden gevraagd naar specifieke activiteiten die zijn voorgekomen tijdens de interventieperiode. Mogelijke nieuwe woorden worden genoteerd.

5.3 Tijdpad

Voor de onderzoeksactiviteiten wordt het volgende tijdpad gehanteerd:

Datum	Tijd	Onderzoeksactiviteit
Maandag 25 februari 2019	12:30-13:30	Pre-test bij 4 NT2-kinderen
Dinsdag 26 februari 2019	9:15-9:45	1 ^e interventie (les) NT2-kinderen
Donderdag 28 februari 2019	8:30-10:30	Pre-test bij 8 NT1-kinderen
Dinsdag 5 maart 2019	9:15-9:45	2 ^e interventie (les) NT2-kinderen
Dinsdag 12 maart 2019	9:15-9:45	3 ^e interventie (les) NT2-kinderen
Dinsdag 19 maart 2019	9:15-9:45	4 ^e interventie (les) NT2-kinderen
Dinsdag 26 maart 2019	9:15-9:45	5 ^e interventie (les) NT2-kinderen
Dinsdag 2 april 2019	9:15-9:45	6 ^e interventie (les) NT2-kinderen
Woensdag 3 april 2019	8:30-11:30	Post-test bij 4 NT2-kinderen en 8 NT1-kinderen

6. Uitkomsten onderzoek

6.1 Inleiding

In dit quasi-experimenteel onderzoek is onderzoek is de volgende hoofdvraag opgesteld:

Op welke manier kan de woordenschat worden uitgebreid bij NT2-kinderen en kan muziek, in de vorm van het zingen van liedjes een positieve bijdrage leveren aan de Nederlandse woordenschatontwikkeling van NT2-kinderen uit groep 1b op School X in Y?

Er heeft een literatuuronderzoek plaatsgevonden, dat terug te vinden is in hoofdstuk 3 en in de praktijk is gekeken wat momenteel wordt gedaan aan woordenschatontwikkeling van NT2-kinderen uit groep 1b op School X in Y. Een liedbundel is samengesteld en de NT2-kinderen hebben tijdens de interventieperiode zes, wekelijkse muzieklessen gekregen. Dit hoofdstuk presenteert de uitkomsten van dit quasi-experimenteel onderzoek.

6.2 Interventieperiode

Het thema de boerderij is op maandag geïntroduceerd in de groep. Op dinsdag komt er een memmetaal spreker langs in de groep die een les Fries verzorgt. De vier NT2-kinderen krijgen op dat moment de interventies. Gedurende zes weken hebben de vier NT2-kinderen wekelijks een muziekles gehad van ongeveer een half uur. Tijdens deze les zijn de liedjes uit de bundel gezongen waarbij er gebruik is gemaakt van handpoppen, plastic dieren en afbeeldingen. De tijd was te krap om alle elf liedjes aan de orde te laten komen. Met name de namen van de verschillende dieren en hun jongen zijn meermaals uitgebreid aan bod gekomen.

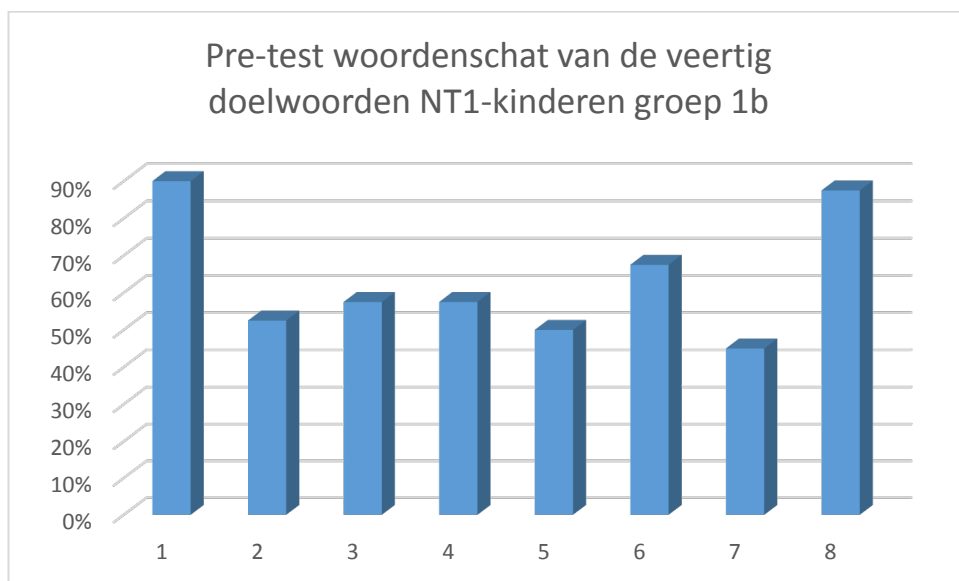
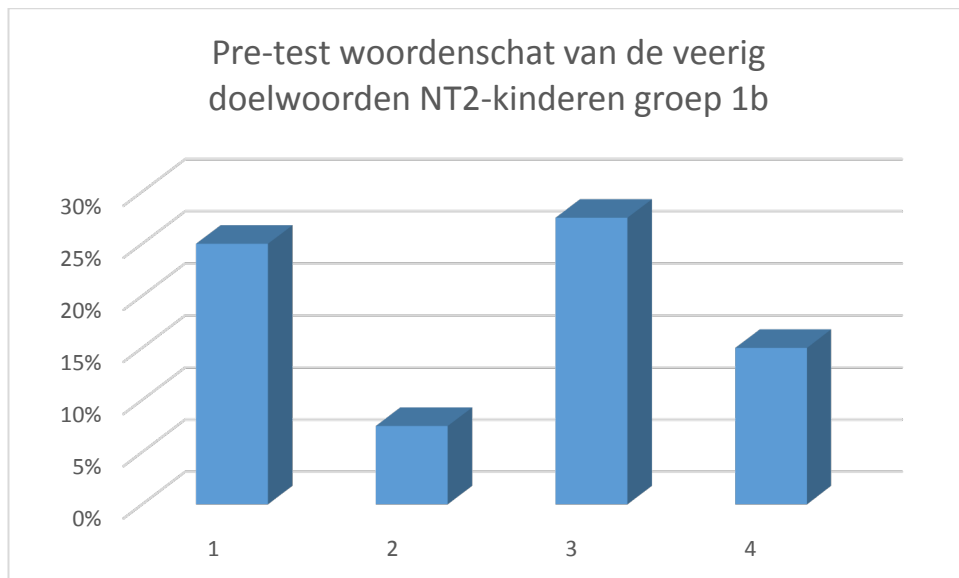
Tijdens de interventieperiode stond het thema de boerderij ook centraal in de klas. In de klas zijn ook een aantal liedjes uit de bundel gezongen en er was aanschouwelijk materiaal aanwezig. Daarnaast is in de verwerkingen (knutselwerkjes) aandacht besteed aan het thema de boerderij. Tijdens de interventieperiode was in de parallelgroep een broedmachine aanwezig waarin eieren werden uitgebroed tot kuikens. De woorden kip, haan en kuiken zijn hierdoor nog intensiever aan bod gekomen.

6.3 Uitkomsten onderzoek

Resultaten pre-test

Voorafgaand aan de interventies en de introductie van het thema de boerderij in de klas is er een pre-test afgenomen bij de experimentele groep en de controlegroep. De doelwoorden zijn getest aan de hand van de foto's uit bijlage 4. De kinderen zijn individueel getest. De foto's zijn getoond, met daarbij de vraag: "wat staat er op deze foto?". De gedetailleerde uitslag is terug te vinden in bijlage 5. Hieruit valt af te lezen dat de woordenschat van de NT2-kinderen van de veertig doelwoorden behoorlijk lager is dan de kinderen die Nederlands als eerste taal spreken. De NT2-kinderen hadden gemiddeld 19% van de veertig doelwoorden woorden goed. De NT1-kinderen hadden gemiddeld 64% van de veertig doelwoorden woorden goed. De gemiddelde leeftijd van beide groepen is 54 maanden.

In de grafiek hieronder is de individuele score van de NT2-kinderen in een percentage af te lezen. De getallen 1 tot en met 4 stellen de vier kinderen voor. In de tweede grafiek valt de individuele score van de NT1-kinderen af te lezen.

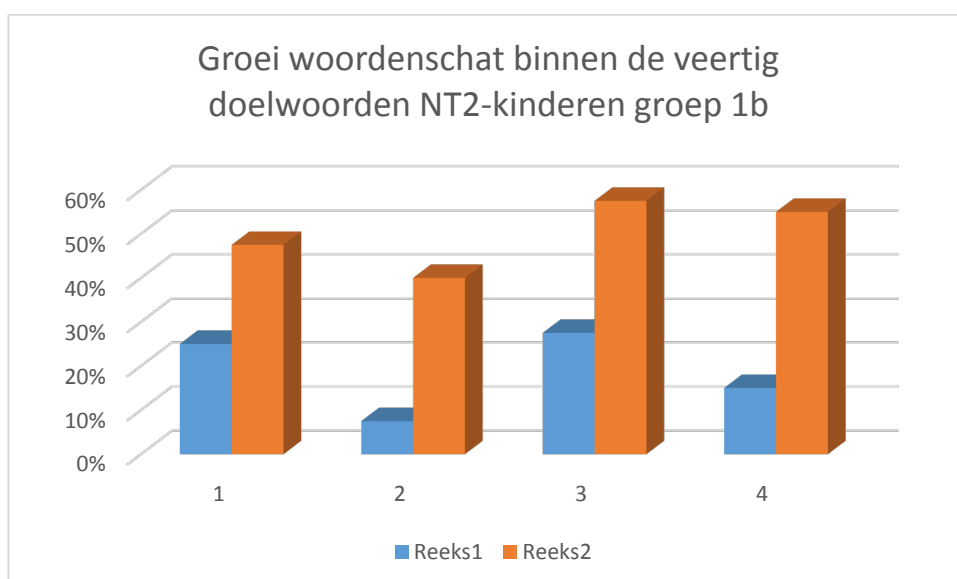
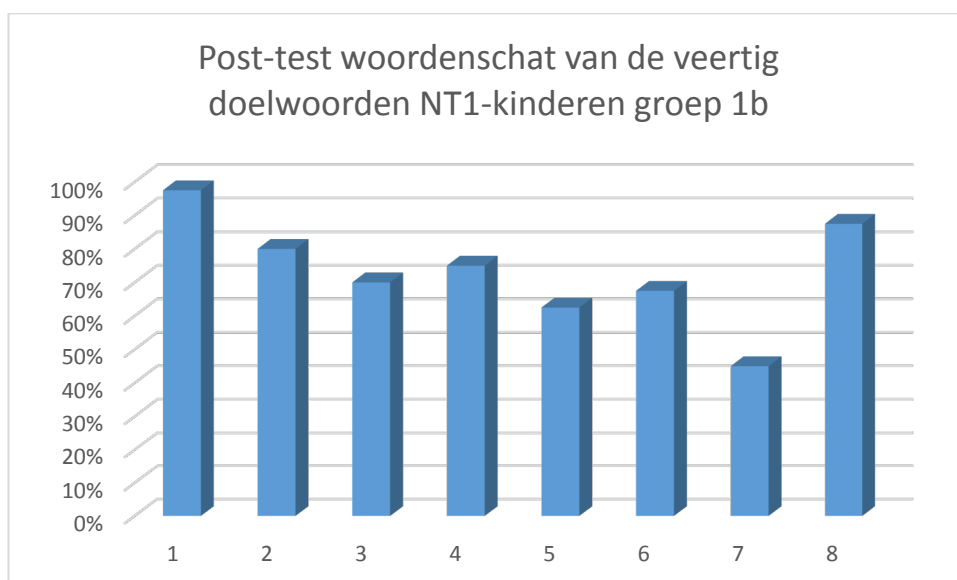
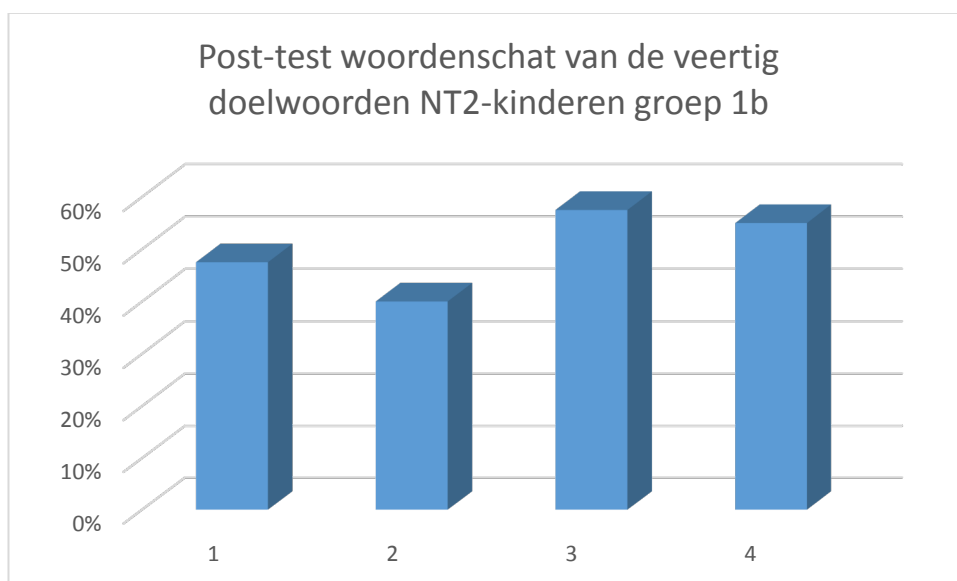

Resultaten post-test

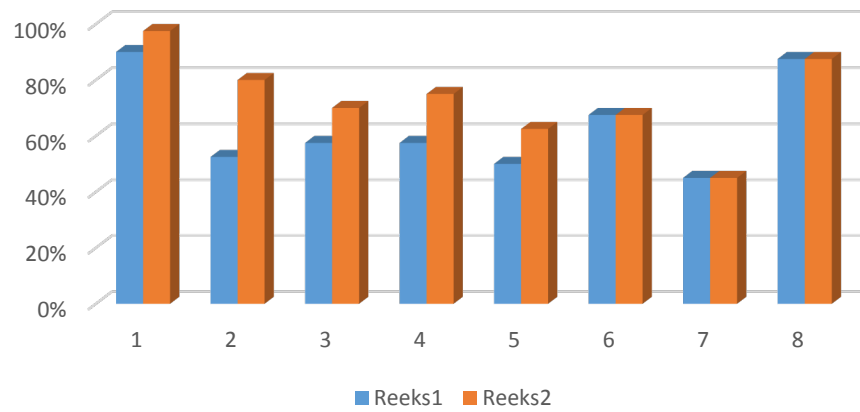
De dag na de laatste interventie is een post-test afgenomen bij de experimentele groep en de controlegroep. De veertig doelwoorden zijn wederom getest aan de hand van de foto's uit bijlage 4. De kinderen zijn individueel getest. De manier van toetsing en de omstandigheden waren gelijk als bij de pre-test. De gedetailleerde uitslag is terug te vinden in bijlage 6. Hieruit valt af te lezen dat de woordenschat op het gebied van deze veertig doelwoorden bij beide groepen is gestegen. De NT2-kinderen hadden nu gemiddeld 50% van de gevraagde woorden goed. De NT1-kinderen hadden gemiddeld 77% van de gevraagde woorden goed.

De woordenschat op de gevraagde veertig doelwoorden is bij de NT2-kinderen gestegen met 163% en bij de NT1-kinderen met 20%. Voor aanvang wisten de NT2-kinderen gemiddeld 7,5 woorden van de veertig doelwoorden actief te benoemen. Na de interventies waren dit gemiddeld 20 woorden. Een groei van 12,5 woorden binnen de veertig doelwoorden. De NT1-kinderen wisten voor aanvang van het thema gemiddeld 25,3 woorden en na afloop van het thema gemiddeld 30,8 van de veertig doelwoorden. Een groei van 5,5 woorden binnen de veertig doelwoorden.

In de grafieken hieronder vallen de individuele score af te lezen. De tweede reeks zet de pre-test en post-test naast elkaar. Reeks 1 is de pre-test, reeks 2 de post-test.

Groei woordenschat binnen de veertig doelwoorden NT1-kinderen groep 1b

Resultaten tweede post-test

De veertig doelwoorden uit dit onderzoek zijn gebruikt om resultaten te toetsen. De doelwoorden zijn geen doel op zich, maar zoals gezegd een middel om een resultaat voor dit onderzoek te kunnen presenteren. Naast de veertig doelwoorden zijn er meer woorden aan bod gekomen over de boerderij tijdens de interventieperiode. Om te kijken of er meer nieuwe woorden zijn geleerd is er een tweede post-test afgenomen. De tweede post-test is afgenomen door middel van individuele interviews met de vier NT2-kinderen en vier NT1-kinderen uit de controlegroep. De vier NT1-kinderen zijn zo gekozen dat ze een goede afspiegeling zijn van de groep, een sterk presterend kind, een zwak presterend kind en qua leeftijd gespreid over de controlegroep. Om de kinderen op weg te helpen lagen er twee vertelplaten over de boerderij op tafel. De kinderen konden wat vertellen over de boerderij. De kinderen hebben veel zaken genoemd die op de platen stonden. Daarna is er doorgevraagd of de kinderen nog meer konden vertellen over de boerderij. Een verslag van deze tweede post-test is terug te vinden in bijlage 7. Drie NT2-kinderen wisten het woord “trekker” te benoemen, verder zijn er geen nieuwe woorden naast de doelwoorden benoemd. Vier NT1-kinderen wisten ook het woord “trekker” te benoemen, daarnaast wisten zij ook het woord “hooi” te benoemen. Twee NT1-kinderen benoemden het woord “schuur” en drie NT1-kinderen het werkwoord “melken”.

7. Conclusies, aanbevelingen en discussie

7.1 Conclusie

De hoofdvraag van dit praktijkonderzoek luidde:

Op welke manier kan de woordenschat worden uitgebreid bij NT2-kinderen en kan muziek, in de vorm van het zingen van liedjes een positieve bijdrage leveren aan de Nederlandse woordenschatontwikkeling van NT2-kinderen uit groep 1b op School X in Y?

Om hier onderzoek naar te kunnen doen is vanuit de literatuur en een praktijkonderzoek antwoord verkregen op de volgende deelvragen:

Deelvragen die beantwoord zijn vanuit de literatuur:

- Hoe verloopt de taalontwikkeling van kinderen?
- Hoe verloopt de taalontwikkeling bij het Nederlands als tweede taal?
- Wat is woordenschat?
- Hoe leren kinderen nieuwe woorden?
- Welke woorden moeten ingezet worden voor woordenschatontwikkeling?
- Wat voor relatie is er tussen muziek en taal in de hersenen?
- Welke muziekactiviteiten kunnen ingezet worden om de taalverwerving van Nederlandse woorden te stimuleren?

De belangrijkste conclusies uit de literatuur zijn hieronder te vinden:

Mate van taalaanbod

Volgens Kuiken en Vermeer (2013) is de aard en de mate van het taalaanbod van de omgeving belangrijk voor de tweedetaalverwerving. Hoe meer aanbod (input) er is, hoe meer de kinderen de kans krijgen om de taal te leren. Een hoge aanbods-frequentie en veel herhaling hebben een positieve invloed op taalverwerving. Volgens Smits en Koeven (2019) is het belangrijk dat moeilijke woorden in meerdere contexten herhaaldelijk worden aangeboden. Hierdoor leren de NT2-kinderen de moeilijke woorden vanzelf. De woorden moeten tijdens de interventie dus meerdere keren via verschillende contexten worden aangeboden waarbij de omringende teksten niet vereenvoudigd worden.

Viertakt model van Verhallen

Om een nieuw woord te leren zijn er volgens Kuiken en Vermeer (2013) vier fasen te onderscheiden in het woordenschatonderwijs, dit is het viertaktmodel van Verhallen (1999) en wordt gezien als het didactische basismodel. In paragraaf 3.6 wordt dit model beschreven. Samengevat moet het onderwerp worden geïntroduceerd worden in een betekenisvolle context voor kinderen. De betekenis van het woord moet worden uitgelegd in talige en niet-talige contexten. Het woord moet meermaals worden aangeboden en geoefend.

Basislijstwoordenlijst Amsterdamse Kleuters

De Basislijstwoordenlijst Amsterdamse Kleuters (BAK) is een lijst van tweeduizend woorden die Nederlandse kleuters aan het eind van groep 2 van het basisonderwijs zouden moeten kennen. De lijst is opgesplitst in woorden voor groep 1 en woorden voor groep 2. Uit onderzoek van Drs. Froukje Mulder (2009) is gebleken dat de BAK een hulpmiddel is die een toegevoegde waarde heeft voor scholen. De BAK is slechts een hulpmiddel en geen doel op zich. De BAK is zinvol als er woordclusters gemaakt worden zodat er geen losse eenheden

aangeleerd worden die tevens in een betekenisvolle context voor de kinderen worden aangeboden.

Zingen

Volgens Scherder (2017) heeft muziek positieve neuropsychologische reacties: studenten die neuro-anatomische termen moeten leren, onthielden dit beter als ze dat zingend deden. Verderop in zijn boek verwijst Scherder naar een onderzoek van Wilson, Abbott, Lusher, Gentle & Jackson. (2011). Uit dit onderzoek blijkt dat hersengebieden die betrokken zijn bij het zingen ook een rol spelen bij taal. Zingen heeft kenmerken van zowel muziek als taal.

Deelvragen die beantwoord zijn vanuit een praktijkonderzoek:

- Wat wordt er in groep 1b van School X in Y gedaan aan woordenschatonderwijs?
- Wat wordt er in groep 1b van School X in Y gedaan aan ondersteuning van NT2-kinderen?
- Wat wordt er in groep 1b van School X in Y gedaan aan muziekonderwijs?

Hieronder staan de belangrijkste conclusies vanuit het praktijkonderzoek:

Woordenschatonderwijs School X

De thema's in de kleuterklassen sluiten aan bij de methode Da Vinci. Uit het literatuuronderzoek is gebleken dat de doelwoorden in een betekenisvolle context moeten worden aangeboden (Verhallen, 1999). Het ontwerp voor de interventies moet dus aansluiten bij het thema wat op dat moment behandeld wordt in de klas.

Muziekonderwijs School X

Om de betekenisvolle context nog optimaler te kunnen waarborgen moeten de interventies aansluiten bij het muziekonderwijs wat moment gegeven wordt in groep 1b. De leerkracht van groep 1b kiest haar liedjes uit de liedbundels: kleuter-wijs, eigen-wijs, het grote liedjesboek en liedjes met een hoepeltje erom. De liedjes zullen voor zover mogelijk uit deze bundels worden gekozen.

Op basis van deze conclusies zijn de volgende interventie-eisen gesteld:

- Het onderwerp moet passen binnen een betekenisvolle context voor kinderen
- Het ontwerp kent talige en niet-talige contexten
- Binnen het ontwerp moeten de woorden meermaals worden aangeboden om het proces van consolideren te waarborgen
- De doelwoorden moeten een cluster vormen waarbij de BAK als hulpmiddel wordt gebruikt
- Het ontwerp moet aansluiten bij het muziekdomein zingen
- Het ontwerp moet aangeboden worden in een betekenisvolle context. Het onderwerp moet aansluiten bij het thema van de klas welke gekozen wordt vanuit de methode Da Vinci.

Op basis van deze interventie-eisen is een liedbundel samengesteld. De interventies bestonden uit een reeks van liedjes met daarbij (muziek)activiteiten behorende bij het thema 'de boerderij'. Er zijn veertig doelwoorden benoemd en bij deze doelwoorden zijn liedjes gezocht. Op de liedjes zijn variaties gemaakt en er zijn aanvullend materialen zoals afbeeldingen, gebaren en handpoppen gebruikt. De veertig doelwoorden zijn gekozen als middel om tot testresultaten te komen. De veertig doelwoorden zijn niet gebruikt als middel op zich. Naast deze veertig doelwoorden is door middel van een tweede post-test

gekeken of de kinderen nog andere woorden hebben geleerd naast de veertig doelwoorden.

Uit de testresultaten is gebleken dat de woordenschat op de gevraagde veertig doelwoorden bij de vier NT2-kinderen is gestegen met 163% en bij de acht NT1-kinderen met 20%. Voor aanvang wisten de NT2-kinderen gemiddeld 7,5 woorden van de veertig doelwoorden actief te benoemen. Na de interventies waren dit gemiddeld 20 woorden, een groei van 12,5 woorden. De NT1-kinderen wisten voor aanvang van het thema gemiddeld 25,3 woorden van de veertig doelwoorden en na afloop van het thema gemiddeld 30,8 van de veertig doelwoorden, een groei van 5,5 woorden. De NT2-kinderen hebben in deze periode dus meer van de veertig doelwoorden geleerd dan de NT1-kinderen.

De conclusie naar aanleiding van dit onderzoek is dan ook dat muziek in de vorm van zingen mogelijk een positieve bijdrage kan leveren aan de woordenschatontwikkeling van NT2-kinderen uit groep 1b op School X in Y gezien de groei van 12,5 woorden van de veertig doelwoorden die zij nu actief beheersen. Er zijn een aantal discussiepunten die meewegen bij deze conclusie, deze zijn in de volgende paragraaf beschreven.

7.2 Discussiepunten onderzoek

Er zijn een aantal discussiepunten die meewegen bij dit onderzoek. Ten eerste doordat hetzelfde thema voor de interventies is gebruikt als het thema dat op dat moment in de klas aan bod was, valt niet met zekerheid te zeggen of de extra stijging in woordenschat van de veertig doelwoorden bij de NT2-kinderen is veroorzaakt door de interventie. Wellicht wordt het verschil verklaard doordat de woorden extra zijn geoefend.

Ten tweede was er sprake van een groot verschil in beginkennis tussen de controlegroep (NT1-kinderen) en de experimentele groep (NT2-kinderen). De NT1-kinderen wisten gemiddeld al 25,3 woorden voor de start en bij de NT2-kinderen waren dit gemiddeld 7,5 woorden. Er was voor de NT2-kinderen meer ruimte voor groei. Aan de andere kant bleek uit het literatuuronderzoek dat hoe meer woorden iemand kent, hoe makkelijker het is om nieuwe woorden erbij te leren (Kuiken en Vermeer, 2013). Vanuit dat oogpunt hadden de NT1-kinderen meer basis om een grotere groei te laten zien. Echter er waren twee NT1-kinderen die nog maar een groei van respectievelijk vier en vijf doelwoorden konden laten zien, er is hier dus sprake van een zeker plafondeffect.

Ten derde is het gebruik van een doelwoordenlijst een discussiepunt. De groei binnen de doelwoorden is gemeten, dit valt goed in kaart te brengen. Daarnaast is er een tweede post-test gedaan om te kijken of de kinderen nog meer nieuwe woorden hebben geleerd. Het is lastig om de totale groei hiervan te meten. Er zullen meer observaties gedaan moeten worden om hier nog een meer valide uitspraak over te kunnen doen, maar zelfs dan valt nooit de gehele groei te meten omdat er niet met zekerheid kan worden gezegd welke woorden er nog zijn aangeleerd die de kinderen op dat moment niet aandragen.

Ten vierde zijn de woorden binnen de doelwoordenlijst een discussiepunt. Een aantal woorden hadden een grote gelijkenis. Bijvoorbeeld als de kinderen het woord 'boer' niet kennen, kennen ze eigenlijk automatisch het woord 'boerin' ook niet. Deze woorden worden nu wel aangemerkt als zijnde twee fouten.

Ten vijfde bleek vanuit de literatuurstudie volgens Hajer en Spee (2017) dat interactie met de moedertaal een grote rol speelt in het NT2-verwervingsproces. Zij adviseren om voort te bouwen op de ontwikkeling die het kind al heeft vanuit zijn moedertaal. De moedertaal kan

gebruikt worden als bron om nieuwe informatie te begrijpen en kan zo als brug dienen voor de nieuwe Nederlandse taal. Dit aspect is niet meegenomen in dit onderzoek.

7.3 Uitkomst hypothese

De hypothese voor dit onderzoek is als volgt beschreven:

Als uitkomst van dit onderzoek wordt verwacht dat muziek, in de vorm van het zingen van liedjes een positieve bijdrage levert op de woordenschatontwikkeling bij de vier NT2-kinderen uit groep 1b van School X. Zoals uit de literatuurstudie is gebleken heeft muziek een positieve invloed op woordenschatontwikkeling. Kinderen houden erg van het zingen van liedjes. In de kleutergroepen worden er veel liedjes ingezet bij de dagelijkse routines. De verwachting is dat muziek, in de vorm van het zingen van liedjes een positieve bijdrage levert aan de woordenschatontwikkeling van de kinderen uit groep 1b van School in Y.

Naar aanleiding van de beschreven resultaten kan gesteld worden dat de hypothese is uitgekomen.

7.4 Aanbevelingen

Een aanbeveling aan School X in Y zou zijn om woordenschat op de agenda te zetten in de kleutergroepen. Op basis van literatuuronderzoek is gebleken dat een grote woordenschat belangrijk is bij het leren van nieuwe woorden. Hoe groter de woordenschat, hoe meer kennis iemand kan vergaren en hoe beter iemand kan communiceren met de mensen in diens omgeving.

Een tweede aanbeveling aan School X in Y zou zijn om ook in de groepen 1 extra aandacht te besteden aan de woordenschatontwikkeling van NT2-kinderen. Uit de literatuurstudie is gebleken dat de kloof in woordenschat tussen NT1-kinderen en NT2-kinderen op de basisschool steeds groter wordt. Nieuwe woorden worden sneller geleerd als men al veel woorden kent.

Een derde aanbeveling aan School X in Y zou mogelijk zijn om liedjes in te zetten bij de woordenschatontwikkeling van de kleuters. Bij het uitkiezen van een thema kan de Basiswoordenlijst Amsterdamse Kleuters een handig hulpmiddel zijn om doelwoorden uit te kiezen. Aan de hand van deze woorden kunnen subthema's bedacht worden. Aan de hand van liedbundels kunnen bijpassende liedjes worden uitgekozen. Het is belangrijk om naast talige ook niet-talige contexten aan te bieden. Bij het behandelen van prentenboeken, verteltafel en werkjes wordt hier vaak wel voldoende aandacht besteed in de kleuterklassen. Het is de kunst om de liedjes te verweven binnen het thema zodat de kracht van muziek mogelijk kan worden toegevoegd. Daarnaast is het belangrijk dat de woorden in een samenhangend cluster worden aangeboden. Het aanbieden van losse doelwoorden zal weinig effect hebben op de woordenschatontwikkeling.

7.5 Aanbevelingen vervolgonderzoek

Dit onderzoek heeft aangetoond dat muziek, met name zingen, een positieve bijdrage heeft bij de woordenschatontwikkeling van NT2-kinderen. Het zou interessant zijn om ook te kijken of muziek een positieve bijdrage heeft bij de woordenschatontwikkeling van NT1-kinderen. Daarnaast zou het interessant zijn of het gebruik maken van de moedertaal nog invloed heeft op de woordenschatontwikkeling van NT2-kinderen.

8. Samenvatting

Dit quasi-experimenteel onderzoek gaat over hoe muziek een bijdrage kan leveren aan het woordenschatonderwijs aan NT2-kinderen in de kleuterleeftijd. De populatie op de basisscholen wordt meer en meer multicultureel; de afgelopen jaren zijn er veel vluchtelingen naar ons land gekomen. Ook op School X in Y groeit de populatie NT2-kinderen. De vluchtelingenkinderen die op school komen, beheersen het Nederlands vaak zeer beperkt. Dit is een probleem voor de groepsleerkrachten. Er is vaak geen apart lesmateriaal voor deze kinderen en de groepsleerkrachten hebben te weinig kennis en gespecialiseerd materiaal voorhanden om deze kinderen goed te kunnen begeleiden. In de groepen 1 krijgen de NT2-kinderen op School X in Y op dit moment geen extra ondersteuning buiten de klas.

Voor dit quasi-experimenteel onderzoek is de volgende onderzoeksvraag gesteld:

Op welke manier kan de woordenschat worden uitgebreid bij NT2-kinderen en kan muziek, in de vorm van het zingen van liedjes een positieve bijdrage leveren aan de Nederlandse woordenschatontwikkeling van NT2-kinderen uit groep 1b op School X in Y?

Om antwoord te krijgen op deze onderzoeksvraag is er een literatuuronderzoek gedaan naar taalontwikkeling, woordenschat en de relatie in de hersenen tussen muziek en taal.

Voorafgaand aan de interventies is eerst antwoord verkregen op de vragen wat er momenteel aan woordenschat- en muziekonderwijs wordt gedaan in groep 1b van School X in Y en welke ondersteuning de NT2-kinderen dit moment in groep 1b krijgen.

Naar aanleiding van het literatuuronderzoek en het praktijkonderzoek zijn interventie-eisen gesteld. Veertig doelwoorden zijn uitgekozen binnen het thema 'de boerderij'. Als eerste is een pre-test afgenomen van deze veertig doelwoorden bij vier NT2-kinderen en acht NT1-kinderen. Vervolgens hebben de NT2-kinderen zes muzieklessen gekregen. Er zijn liedjes uitgekozen binnen het thema waarbij ondersteunende contexten werden gebruikt. Binnen de eigen groep werd het thema 'de boerderij' ook behandeld, dit gebeurde op de manier zoals dit altijd gebeurt. Na afloop van de interventies is een post-test afgenomen bij dezelfde vier NT2-kinderen en acht NT1-kinderen. De NT2-kinderen lieten een groei zien van 12,5 woorden binnen de veertig doelwoorden en de NT1-kinderen lieten een groei zien van 5,5 woorden binnen de veertig doelwoorden. Vervolgens is nog een tweede post-test afgenomen om te kijken of de kinderen naast de veertig doelwoorden nog meer woorden hadden geleerd binnen het thema 'de boerderij'.

Uit dit onderzoek is gebleken dat muziek, in de vorm van het zingen van liedjes mogelijk een positieve bijdrage zou kunnen hebben op de Nederlandse woordenschatontwikkeling van de vier NT2-kinderen uit groep 1b van School in Y. Er zijn echter een aantal discussiepunten die meewegen bij deze conclusie. Ten eerste het grote verschil in beginkennis tussen de controlegroep (NT1-kinderen) en de experimentele groep (NT2-kinderen). Ten tweede is het gebruik van een doelwoordenlijst als meetmethode een discussiepunt. Ten derde zijn de woorden binnen de doelwoordenlijst een discussiepunt.

9. Literatuurlijst

- Goorhuis-Brouwer, S. (2007). *Taalontwikkeling en taalstimulering van peuters en kleuters*. Amsterdam: Uitgeverij SWP.
- Hajer, M. & Spee, I. (2017). *Ruimte voor nieuwe talenten. Keuzes rond nieuwkomers op de basisschool*. Utrecht: PO-Raad.
- Haverkort, F., Van der Lei, R. & Noordam, L. (2009). *Eigen-wijs, liedbundel voor kinderen van 4-12 jaar* (Tweede versie, tweede druk, 2010). Born: Bureau SMV.
- Haverkort, F., Van der Lei, R. & Noordam, L. (2004). *Kleuter wijs, liedbundel voor kinderen van 3-7 jaar* (derde druk 2008). Born: Bureau SMV.
- Hornickela, J., Skoe, E., Nicol, T., Zecker, S. & Kraus, N. (2009), *Subcortical differentiation of stop consonants relates to reading and speech-in-noise perception*. National Academy of Sciences of the United States of America.
- Hurks, P.P.M., Schuurmans, M.A. & Conijn, P.A. (2014). Effecten van het langdurig volgen van lessen op het gebied van muziek, taal of techniek op cognitie en de persoonlijkheid van kinderen. *Tijdschrift voor neuropsychologie*, 9 (1).
- Kuiken, F. & Vermeer, A. (2013). *Nederlands als tweede taal in het basisonderwijs*. Amersfoort: ThiemeMeulenhoff bv.
- Linders, J. & Duijx, T. (2001). *Liedjes met een hoepeltje erom. De meest gezongen kinderliedjes van dit moment*. Muzieknotatie. Houten: Van Holkema & Warendorf/Unieboek bv
- Mieras, M. (2010). *Wat muziek doet met kinderhersenen*. Jeugdcultuurfonds: <https://www.lkca.nl/informatiebank/wat-muziek-doet-met-kinderhersenen>
- Mulder, F. (2009). *Gebruikersonderzoek Basiswoordenlijst Amsterdamse Kleuters (BAK)*. Amsterdam: Universiteit van Amsterdam.
- Paus, H. (2014). *Portaal. Praktische taaldidactiek voor het primair onderwijs*. Bussum: Uitgeverij Coutinho.
- Schaerlakens, A. (2008). *De taalontwikkeling van het kind*. Groningen: Wolters-Noordhoff.
- Schaerlakens, A., Kohnstamm, D. & Lejaegere, M. (1999). *Streeflijst woordenschat voor zesjarigen, derde herziene versie gebaseerd op nieuw onderzoek in Nederland en België*. Lisse: Swets & Zeitlinger B.V.
- Smits, A. & Van Koeven, E. (6 april 2019). FOCUS op Begrip: rijke teksten. Geraadpleegd op 9 juni 2019, van <https://geletterdheidenschoolsucces.blogspot.com/2019/04/focus-op-begrip-rijke-teksten.html>
- Smits, A. & Van Koeven, E. (20 mei 2015). Woordenschatonderwijs bestaat niet. Geraadpleegd op 9 juni 2019, van <https://geletterdheidenschoolsucces.blogspot.com/2015/05/woordenschatonderwijs-bestaat-niet.html>

Smits, A. & Van Koeven, E. (28 juni 2013). Woordenschatuitbreiding. Geraadpleegd op 9 juni 2019, van <https://geletterdheidenschoolsucces.blogspot.com/2013/06/woordenschatuitbreiding.html>

Van Beek, C. (19 maart 2010). Kent PomPom straks minder woorden dan de Amsterdamse Kleuters? Moeten alle Nederlandse basisscholen aan de “BAK”? Geraadpleegd op 9 juni 2019, van https://www.leernetwerkeducatie.nl/system/files/Kent%20PomPom%20straks%20minder%20woorden%20dan%20Amsterdamse%20kleuters%3B%20Schatkist%20en%20woordenschatonderwijs_1.pdf

Verhallen, M. (2009). *Meer en beter woorden leren. Een brochure over de relatie taalvaardigheid en schoolsucces*. PO-raad (www.taalpilots.nl/attachments/2091162/-Brochure_Meer_en_beter.pdf).

Verhoeven, L. & A. Vermeer (2001). *Taaltoets Alle Kinderen. Diagnostische toets voor de mondelinge vaardigheid Nederlands bij kinderen van groep 1 tot en met 4* (Handleiding, toetsboeken, scoreboeken, cd-rom). Arnhem: Cito.

VluchtelingenWerk Nederland. (2018). *Vluchtelingen in getallen 2018*. Amsterdam: VluchtelingenWerk Nederland.

Wan, C.Y. & Schlaug, G. (2010). Music making as a tool for promotion brain plasticity across the life span. *Neuroscientist* 16, 566-577. doi: 10.1177/1073858410377805

Willems, C. & Van Gorp, T. (z.d.). *Wie Weet Hoe?* Geraadpleegd op 21 februari 2019, van <https://mijn.123zing.nl/player/123zingplayer/412#/menu/801-dierengeluiden>

10. Bijlagen

Bijlage 1: Verslag interview Z, leerkracht groep 1b

Bijlage 2: Turflijst liedjes

Bijlage 3: Liedbundel

Bijlage 4: Afbeeldingen woordenschat

Bijlage 5: Resultaten pre-test

Bijlage 6: Resultaten post-test

Bijlage 7: Verslag tweede post-test

Bijlage 1 Verslag interview Z, leerkracht groep 1b

Dit interview heeft als doel om antwoord te krijgen op de volgende deelvragen:

- Wat wordt er in groep 1b van School X in Y gedaan aan woordenschatonderwijs?
- Wat wordt er in groep 1b van School X in Y gedaan aan ondersteuning van NT2-kinderen?
- Wat wordt er in groep 1b van School X in Y gedaan aan muziekonderwijs?

De vorm van dit interview is semigestructureerd. Tijdens het interview worden aantekening gemaakt die worden uitgewerkt in een gespreksverslag (zie hieronder). Het gespreksverslag wordt voorgelegd aan Leerkracht Z.

Wat wordt er in groep 1b van School X in Y gedaan aan woordenschatonderwijs?

In mijn groep werk ik zoveel mogelijk met aanschouwelijk materiaal bij de thema's. Periodiek kies ik samen met mijn parallel collega's de thema's uit die centraal staan in de lessen. Een thema kan twee weken duren, maar ook zes weken. Op dit moment sluiten wij onze thema's aan bij de nieuwe methode voor wereldoriëntatie Da Vinci. We kijken welke thema's binnen Da Vinci worden aangeboden in dat kwartaal en kiezen daar onze thema's uit. We stellen niet alle thema's van Da Vinci aan de orde, maar kiezen dus zogezegd een paar uit.

Hoe bepalen jullie die thema's?: We kijken naar thema's waarvan wij denken dat die aansluiten bij de belevingswereld van de kinderen en we kijken uiteraard ook naar de speerpunten binnen onze school en proberen hier bij aan te sluiten. Bijvoorbeeld met Vaderdag passen we het Vaderdagcadeautje aan bij het thema zodat beide items aan bod komen.

Oké, dan heb je dus een thema, hoe werk je binnen dat thema aan woordenschatonderwijs? Zoals ik al eerder aangaf werk ik zoveel mogelijk met aanschouwelijk materiaal. Bij kleuters werkt het het best als ze de voorwerpen kunnen zien en voelen. Helaas zit ik dit jaar in een lokaal van de BSO waarbij ik aan het einde van de dag alles moet opruimen. Hierdoor kan ik dus niet werken met thematafels. Voorheen, in mijn eigen lokaal, werkte ik veel met thematafels en probeerde ook veel materiaal te verwerken in het spel. Om een voorbeeld te noemen, wat dit jaar wel is gelukt binnen de BSO locatie. In de winter hebben wij gekozen voor het thema vogels. Ik heb toen een enorm grote doos, samen met de kinderen, "omgetoverd" tot een vogelhuisje. De kinderen konden in het vogelhuisje zitten en in hun spel de vogels nadoen. Het voordeel van deze methode is dat je tijdens het spel de nieuwe woorden hoort die ik ze heb aangeboden. Ze leren meteen de woorden te gebruiken wat belangrijk is in de ontwikkeling van de woordenschat. Ik kan niet wachten dat ik weer een eigen lokaal heb zodat ik weer onderwijs op deze manier kan aanbieden aan de kinderen. Naast het aanschouwelijk materiaal lees ik ook heel veel voor en vertel over het onderwerp. De verhalen worden doorleefd door middel van het uitspelen van een verhaal door de kinderen.

Hoe kies je de woorden uit die je gaat aanbieden? Hebben jullie een standaardlijst oid? We hebben geen standaardlijst. We spreken ook niet af welke woorden we gaan aanbieden. We kiezen dus een thema uit en proberen hier door middel van verwerkingen, liedjes en voorleesboekjes zoveel mogelijk aandacht aan te besteden. Nieuwe woorden bij de thema's die voorbij komen worden ook als woordkaart bij het voorwerp gezet als er een thema tafel is. Dit is ter stimulans voor de kinderen die al wat verder zijn in hun ontwikkeling. Uit

jarenlange ervaring weet ik welke woorden ik de kinderen kan aanbieden. Ik vind het daarnaast waardevol om aan te sluiten bij de onderwerpen waar de kinderen zelf mee komen. Zo hadden we bijvoorbeeld tijdens het thema van de vogels een kind die een vogelnest had gevonden en dit meenam naar school. Hier sluit ik dan die ochtend mijn les, en ook de woordenschat bij aan. Dit doe ik liever dan een standaardlijst op te stellen. Het werkt bij kleuters het beste om aan te sluiten bij de situaties die voorbij komen en hier de uitbreiding van de woordenschat op aan te sluiten.

Hoe toets je de woordenschat bij de kinderen? Wij houden voor alle kinderen in de kleutergroepen een leerlingvolgkaart bij. In de groepen 1 vullen wij deze leerlingvolgkaarten aan de hand van onze observaties. Wij toetsen de kinderen niet, maar door middel van observatie zie ik genoeg om deze leerlingvolgkaarten in te vullen. We vullen deze kaarten twee keer per schooljaar in: in november en in maart. Woordenschat staat hier niet apart vermeld als onderdeel, maar komt in het geheel van de observaties wel naar voren. Hieronder het deel van de leerlingvolgkaart waar wij de taalontwikkeling op aangeven:

Taalontwikkeling	
Is betrokken bij taalactiviteiten	
Kan luisteren naar anderen	
Kan een verhaal begrijpen	
Kan deelnemen aan een gesprek	
Spreekt de klanken juist uit	
Maakt volledige zinnen	
Gebruikt werkwoordvervoegingen	
Dyslexie in de familie	ja/nee
Heeft logopedie	ja/nee

Wat wordt er in groep 1b van School X in Y gedaan aan ondersteuning van NT2-kinderen?

De NT2-kinderen draaien gewoon mee in de groep. Deze kinderen leren het meest van samenspelen met NT1-leeftijdgenootjes. Ik vorm geen aparte groepjes en ze krijgen geen apart lesaanbod buiten de klas omdat ik ze niet in een positie wil zetten dat ze anders zijn. De kinderen leren het snelst van elkaar. Overigens vanaf groep 2 krijgen deze kinderen extra lessen buiten de groep door een onderwijsassistente met lesbevoegdheid.

Spelen de NT2-kinderen binnen de groep niet veel met elkaar omdat ze misschien dan in hun eigen taal met elkaar kunnen spreken? Ik probeer het zoveel mogelijk te stimuleren dat de NT2-kinderen samen spelen met de NT1-kinderen en in de kleuterklassen zie je eigenlijk ook dat dit daadwerkelijk gebeurt.

Hoe stimuleer je de woordenschatontwikkeling van de NT2-kinderen? Soms bereid ik de NT2-kinderen door middel van pré teaching voor als ik een (prenten)boek ga voorlezen zodat ze alvast weten waar het overgaat en hierdoor meer op kunnen pikken. Dit is echter niet standaard. Zoals ik al heb aangegeven werk ik zoveel mogelijk met aanschouwelijk materiaal binnen de thema's. Ik denk dat de NT2-kinderen hier veel baat bij hebben. Dat ze de nieuwe woorden horen en hier ook gelijk een beeld bij kunnen krijgen. Daarnaast probeer ik bij hun spel aan te schuiven en dan zoveel mogelijk benoemen wat ik zie. Verder gebruik ik veel gebaren bij de woorden. Als ik iets vraag gebruik ik hier altijd gebaren bij

zodat ze beter begrijpen wat ik bedoel. Dit gebruik ik trouwens ook bij liedjes. Kinderen leren het snelst een liedje als je hier ook gebaren bij gebruikt.

Wat wordt er in groep 1b van School X in Y gedaan aan muziekonderwijs?

In kleutergroepen werk je heel veel met liedjes. Ik heb voor elk ritueel binnen een dag een liedje: een liedje voordat we gaan opruimen, een liedje om de kinderen te verzamelen op het schoolplein, een liedje voor het fruiteten enz. Liedjes zingen om de aandacht te krijgen bij kleuters werkt enorm goed. Daarnaast vinden kinderen het ook erg leuk om liedjes te zingen. Naast de liedjes voor rituelen zing ik ook andere liedjes met de kinderen. Binnen de thema's probeer ik vaak ook één of meerdere liedjes te vinden die aansluiten bij het thema en die leer ik de kinderen aan.

Welke liedjes gebruik je vaak? Ik heb een aantal liedbundels die ik gebruik, dit zijn de liedjes van eigenwijs die in de bundels kleuter-wijs en eigen-wijs staan, het grote liedjesboek van Marianne Busser en liedjes met een hoepeltje erom, hierin staan de wat oudere liedjes die we allemaal nog kennen uit onze jeugd.

Nu heeft School X een methode voor muziekonderwijs: eigenwijs-digitaal, maak je hier ook gebruik van? Ik gebruik de liedjes wel van eigenwijs digitaal (deze staan in eigen-wijs en kleuter-wijs), maar ik geef niet de digitale lessen vanuit de methode. Op mijn locatie beschik ik niet over een digibord en ik zing liever met de kinderen of laat ze luisteren naar muziek dan dat ik gebruik maak van een standaard methode. Op deze wijze kan ik beter aansluiten bij de belevingswereld van de kinderen en de thema's.

Wat doe je nog meer aan muziekonderwijs? Ik heb een aantal instrumenten in de klas, af en toe deel ik deze uit en kunnen de kinderen deze gebruiken bij de liedjes. Naast het zingen wordt de muziek ook beleefd door middel van het klappen van ritmes en lopen en bewegen op muziek. Ik heb ook een luisterrepertoire opgebouwd en als het zo uitkomt dan zet ik dit ook in binnen de thema's. Zo laat ik bijvoorbeeld af en toe een fragment horen uit het carnaval van de dieren van Saint-Saëns en laat de kinderen hier ook op bewegen. Naast mijn muzieklessen is er ook een vakspecialist muziek in de school aanwezig, zij heeft dit jaar ook een aantal lessen verzorgt in mijn klas.

Liedje	piep	kan je nade	Vanacht	de graspen het	hondje	Molke	kom je kije	deengelu	en waar be wij	gaan naar de	deeren	alle kleine	schape st	koetjes in t	konijnpoes	Ves	kien v	balby	boes	Twec	kien	een ko	efje	wat hoor	il	op dierend	Boer,	watz	Wij	gaan n	donsen	gelo	kulkenjes	de	kop	van de	ti		
Boerdij			x				x																																
Boer				x																																			
Koe	x	x		x																																			
Geit		x		x																																			
Schap	x	x		x																																			
Paard	x	x		x																																			
Vaiken	x	x		x																																			
KD	x	x		x																																			
Haan		x		x																																			
Kulken	x	x		x																																			
Kat	x	x		x																																			
Poot	x	x		x																																			
Hond	x	x		x																																			
Bibben	x	x		x																																			
Konijn		x																																					
Vogel	x	x																																					
Mand	x	x																																					
Hok	x	x																																					
Poot	x	x																																					
Kop	x	x																																					
Bok	x	x																																					
Hol	x	x																																					
Gras	x	x																																					
Wiel	x																																						
End	x			x																																			
Mol				x																																			
Muis	x	x		x																																			
Piepen	x	x																																					
Boeren		x																																					
Kat	x	x		x																																			
Bok	x	x																																					
Draiven	x	x																																					
Vuelen	x	x		x																																			
BR	x	x		x																																			
Milauwen	x	x																																					
Kat	x	x																																					
Stal	x	x																																					
Staat	x	x																																					

Bijlage 2 Turflijsst liedjes

Bijlage 3 Liedbundel

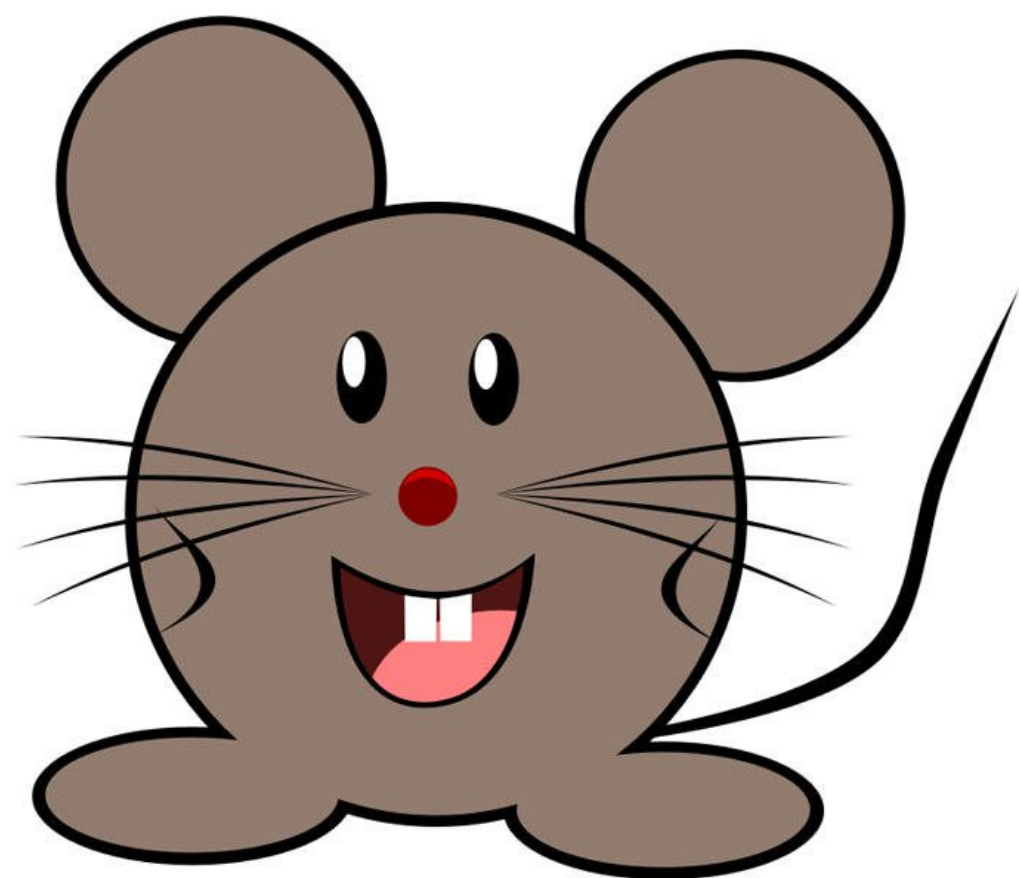
Nederlands leren met muziek

Marijke Djurrema, 1590045 NHL Stenden Leeuwarden, 2018-2019 Be

Inhoudsopgave

<u>Piep</u>	8
<u>Kan je raden?</u>	10
<u>Vannacht</u>	12
<u>De grassprietpolka</u>	14
<u>Het hondje het geitje</u>	16
<u>Molletje</u>	18
<u>Kom je kijken</u>	20
<u>Ik woon in een huis</u>	22
<u>Dierengeluiden</u>	24
<u>En waar ben jij?</u>	27
<u>Wij gaan naar de dierentuin</u>	29
<u>Extra liedjes</u>	30
<u>Boer, wat zeg je van mijn kippen?</u>	30
<u>Twee kleine eendjes</u>	30
<u>Alle kleine kippetjes</u>	31
<u>De kop van de kat is jarig</u>	31
<u>Vies klein varkentje</u>	32
<u>Schaapje schaapje</u>	32
<u>Een koetje en een kalfje</u>	33
<u>Dierendag</u>	33
<u>Wat hoor ik toch?</u>	34
<u>Literatuurlijst</u>	35

Piep

tekst en muziek: Marijke Ram, kleuterwijs blz 25

De muis gaat piepen

The musical notation is written on two staves in G major (one sharp) and 4/4 time. The first staff contains the melody for the first line of the song, with lyrics 'Piep piep piep piep piep, hoor je 't muis - je niet?'. The second staff contains the melody for the second line, with lyrics 'Als je 't muis - je ho - ren wilt, wees dan stil.'. Chords D, Em, and A7 are indicated above the notes.

Piep piep piep piep piep, hoor je 't muis - je niet?

Als je 't muis - je ho - ren wilt, wees dan stil.

Variaties

Het poesje gaat miauwen:

miauw, miauw, miauw, miauw, miauw, hoor je't poesje niet?

Als je't poesje horen wil, wees dan stil

Het hondje gaat blaffen:

Woef, woef, woef, woef, woef, hoor je't hondje niet?

Als je't hondje horen wil, wees dan stil

De kip gaat kakelen/tokken:

Tok, tok, tok, tok, tok, hoor je't kipje niet?

Als je't kipje horen wil, wees dan stil

De koe gaat loeien:

Moeh, moeh, moeh, moeh, moeh, hoor je't koetje niet?

Als je't koetje horen wil, wees dan stil

Het schaap gaat blaten:

Meh, meh, meh, meh, meh, hoor je't schaapje niet?

Als je't schaapje horen wil, wees dan stil

Het varken gaat knorren:

Knor, knor, knor, knor, knor, hoor je't varken niet?

Als je't varken horen wil, wees dan stil

Het eendje gaat snateren/kwaken:

Kwak, kwak, kwak, kwak, kwak, hoor je't eendje niet?

Als je't eendje horen wil, wees dan stil

Het paard gaat hinniken:

Hi, hi, hi, hi, hi, hoor je't paardje niet?

Als je't paardje horen wil, wees dan stil

Woordenschat woorden: koe, schaap, varken, kip, poes, hond, eend, muis, paard blaffen, piepen, miauwen

Kan je raden?

tekst en muziek: Marijke Ram en Jop Eppen, kleuterwijs blz 29

Kan je ra - den, kan je ra - den, van tie - re lie - re land, van

tie - re lie - re land, kan je ra - den, kan je

ra - den, wat heb ik in m'n hand?

Variatie

“wat heb ik in m’n hand?” wordt: “welk dier heb ik in m’n hand?”

Kleine plastic dieren in afgesloten bak, dier pakken en beschrijven hoe het dier er uit ziet,
kinderen raden welk dier het is

Woordenschat woorden: koe, geit, schaap, paard, varken, kip, haan, kuiken, kat, poes,
hond, konijn, vogel, muis, kalf, bok, veulen, big, kater, lam, miauwen, piepen, blaffen,
snavel, hol, bek, poot, kop, mand, hok, gras, wei, draven, staart

Vannacht

tekst: Ans Cochijs, muziek: Chrystal Cochijs, kleuterwijs blz 107

Van - nacht op de boer-de - rij is een lam-me-tje ge - bo - ren
en als je e - ven luis - tert dan kun je't vast wel ho - ren.

Variatie

Vannacht op de boerderij is een biggetje geboren

Vannacht op de boerderij is een veulentje geboren

Vannacht op de boerderij is een kuikentje geboren

Vannacht op de boerderij is een kalfje geboren

Vannacht op de boerderij is een eendje geboren

Vannacht op de boerderij is een muisje geboren

Vannacht op de boerderij is een konijntje geboren

Woordenschat woorden: boerderij, lam, big, veulen, kuiken, kalf, eend, muis, konijn

De grassprietpolka

tekst: Bies van Ede, muziek: Cees West, kleuterwijs blz 136

The musical score is written on two staves in G major (one sharp) and 4/4 time. The melody consists of eighth and quarter notes. Chords are indicated above the notes: D, A7, D, A, D, D7, G, A, A7, and D. The lyrics are written below the notes.

Bij boer Bak-kers boer-de - rij stond een koe, stond een koe.
En weet jij wel wat die zei? Die zei: 'Boe...'

Variatie

stond een schaap

stond een kip

stond een kat

stond een geit

stond een paard

stond een big

stond een kip

stond een haan

stond een hond

zwom een eend

stond een muis

Woordenschat woorden: boer, boerderij, koe, schaap, kip, kat, geit, paard, big, kip, haan, hond, eend, muis

Het hondje het geitje

tekst: Marianne Busser en Ron Schröder, muziek: Jean van Vugt, kleuterwijs blz 152

The musical score is written for a single melodic line in treble clef, key of D major (two sharps), and 3/4 time. It consists of six staves of music. The lyrics are written below the notes, and chords are indicated by letters (D, A, Em, G, A7) above the staff. The melody is simple and repetitive, suitable for young children.

Het hond - je, het geit - je, het schaap - je, het paard,
die krij - gen van - mor - gen een strik in hun staart.
Het kip - je, het poes - je, het var - ken, de koe,
die krij - gen van - a - vond een pud - dink - je toe.
Die - ren - dag, die - ren - dag, een dag om te vie - ren.
Die - ren - dag, die - ren - dag, een dag voor de die - ren.

Woordenschat woorden: hond, geit, schaap, paard, staart, kip, poes, varken, koe

Molletje

tekst: Lea Smulders, muziek: Hans Peters jr, eigen-wijs blz 77

On-der de grond, on-der de grond, daar woont de mol in zijn jas-je van bont.

Graaft er een gang, tien me-ter lang, zand op zijn snuit-je en zand op zijn wang.

Mol-le - tje kan bij - na niet zien; dat is toch ge - vaar-lijk mis - schien.

Mol-le - tje straks stoot je je kop, zet voor-taan al - tijd je bril maar op.

Woordenschat woorden: mol

Kom je kijken

tekst en muziek: Tineke Vlaming, eigen-wijs blz 84

Kom je kij-ken naar mijn kind-je? Dat vraagt moe-der schaap aan mij.

Want mijn lam-me-tje is de lief-ste van de kin-der-boer-de - rij.

Variatie

Kinderboerderij vervangen door boerderij

kip – kuikentje

paard – veulentje

koe – kalfje

varken – biggetje

geit - kalfje

Woordenschat woorden: boerderij, schaap, lam, kip, kuiken, paard, veulen, koe, kalf, varken, big, geit

Ik woon in een huis

tekst en muziek: Marijke Djurrema

ik woon in een huis

Marijke Djurrema

Voice

The image shows two staves of musical notation. The top staff is labeled 'Voice' and contains a melody in G major (one sharp) and 4/4 time. The melody consists of the following notes: G4 (quarter), A4 (quarter), B4 (quarter), C5 (quarter), D5 (half), C5 (quarter), B4 (quarter), A4 (quarter), G4 (quarter), F#4 (quarter), E4 (half). The bottom staff is an accompaniment line, also in G major and 4/4 time, with the following notes: G4 (quarter), A4 (quarter), B4 (quarter), C5 (quarter), D5 (half), C5 (quarter), B4 (quarter), A4 (quarter), G4 (quarter), F#4 (quarter), E4 (half). The piece ends with a double bar line.

Ik woon in een huis,
de koe woont in de stal.
De kippen in een hok
en daar gaan ze op stok

Ik slaap in een bed,
de kat slaapt in z'n mand.
De Hond slaapt in een hok
en de kippen gaan op stok

Woordenschat woorden: koe, stal, kip, hok, kat, mand, hond

Dierengeluiden

tekst en muziek: Cassandra Willemse en Thijs van Gurp, 123zing

9 U A U A U A U G
Kijk daar staat een koe. De koe staat in de wei Het schaapjen het

16 D A D B A D A D
geitje en de kip Ko-men er - bij ... zegt de koe. ... zegt het schaapje
Boe boe zegt de koe. Beh beh zegt het schaapje

23 G D A D A D A D C D
... zegt het geitje_ ... wie legt het eitje? Wat zegt de koe:
Meh meh zegt het geitje_ Tok tok tok: wie legt het eitje?

30 A D A D
(boe boe boe) Wat zegt het schaapje: (beh beh beh) Wat zegt het geitje:

34 A A7 D A D
(meeeeh) En de kip? (tok tok tok tok) Die legt een eitje!_

A1

Kijk daar staat een koe
De koe staat in de wei
Het schaapje en het geitje en de kip
Komen erbij

B1

.... zegt de koe
.... zegt het schaapje
.... zegt het geitje
..... wie legt het eitje?

C

Wat zegt de koe: (boe boe boe)
Wat zegt het schaapje: (beh beh beh)
Wat zegt het geitje: (meeeeh)
En de kip? (tok tok tok tok)
Die legt een eitje!

Woordenschat woorden: koe, wei, schaap, geit, kip

A1

Kijk daar staat een koe
De koe staat in de wei
Het schaapje en het geitje en de kip
komen erbij

B2

Boe, boe zegt de koe
beh, beh zegt het schaapje
meh, meh zegt het geitje
Top, tok, tok: wie legt het eitje?

En waar ben jij?

Tekst: Ans Cochijs, muziek: Chrystal Cochijs, kleuterwijs blz 70

Kip - pen in een hok - je, koei - en in de wei, ko -
nijn - tjes in een hol - le - tje en waar ben jij?
Spin - nen aan een draad - je, scha - pen op de hei,
slak - ken in een huis - je en waar ben jij?

Woordenschat woorden: kip, hok, koe, wei, konijn, hol, schaap

Wij gaan naar de dierentuin

Liedjes met een hoepeltje erom, blz 51

Wij gaan naar de dierentuin

The image shows a musical score for the song 'Wij gaan naar de dierentuin'. It consists of two staves of music in 4/4 time, with a key signature of one sharp (F#). The first staff has a melody starting on D4, moving up stepwise to G4, then down to F#4, E4, D4, and finally C#4. The second staff continues the melody from C#4, moving up to D5, then down to C#4, B4, A4, G4, and finally F#4. Chord symbols are placed above the notes: D, G, D, A7, D, A7, D. The lyrics are written below the notes.

Wij gaan naar de die - ren - tuin, wie gaat er met ons mee? We
ne - men voor de a - pen een zak - je pin - da's mee.

Variatie

Wij gaan naar de boerderij, wie gaat er met ons mee

We nemen voor de vogels een zakje zaadjes mee

We nemen voor de eendjes een zakje broodjes mee

We nemen voor de koeien een zakje brokjes mee

We nemen voor de kippen een zakje zaadjes mee

We nemen voor de varkens appelschillen mee

We nemen voor de paarden suikerklontjes mee

Woordenschat woorden: boerderij, vogel, eend, koe, kip, varken, paard

Extra liedjes

Boer, wat zeg je van mijn kippen?

Liedjes met een hoepeltje erom, blz 19

Boer, wat zeg je van mijn kippen?

Boer, wat zeg je van mijn kip - pen? Boer, wat zeg je
van mijn haan? Heb - ben ze dan geen mooi - e ve - ren
of staat jou de kleur niet aan? Boer, wat zeg je
van mijn kip - pen? Boer, wat zeg je van mijn haan?

Twee kleine eendjes

tekst en muziek: Herman Broekhuizen, kleuterwijs blz 150

Twee klei - ne eend - jes met ro - de teen - tjes
zoe - ken naar hun moe - der op de wa - ter - plas, van je
ras ras ras op de wa - ter - plas,
nie - mand kon hun zeg - gen waar hun mam - mie was.

Alle kleine kippetjes

kleuterwijs, blz 27

Al - le klei - ne kip - pe - tjes sla - pen op een stok.

Al - le klei - ne hond - jes in een hon - den - hok.

Al - le klei - ne poes - jes sla - pen in een mand - je en

al - le klei - ne ba - by - tjes in een le - di - kant - je.

The musical notation is in 2/4 time. It consists of four lines of music. Each line has a melody with lyrics underneath. The first line ends with a fermata. The second line ends with a fermata. The third line ends with a fermata. The fourth line ends with a double bar line.

De kop van de kat is jarig

kleuterwijs, blz 120

De kop van de kat is ja - rig en de poot - jes vie - ren feest. Het

staart - je kan niet mee - doen want het was pas ziek ge - weest. Het

kwam pas uit het zie - ken - huis en had zo'n pijn in z'n keel. En

al dat dan - sen en dat sprin - gen was hem veel te veel.

The musical notation is in 4/4 time. It consists of four lines of music. Each line has a melody with lyrics underneath. The first line has chords A7, D, Em, and A. The second line has chords Em, A7, and D. The third line has chords D7 and G. The fourth line has chords A7 and D. The music ends with a double bar line.

Vies klein varkentje

tekst: Marianne Busser en Ron Schröder, muziek Jean van Vugt, kleuterwijs blz 140

Musical score for 'Vies klein varkentje' in 4/4 time, key of B-flat major. The score consists of four staves of music with Dutch lyrics underneath. Chords are indicated above the notes: F, Am, Bes, C, F, Am, Bes, C, Gm, C7, F, Dm, C, F, C7, F.

Vies klein var - ken - tje, je moet in bad,
mod - der op je staart - je en mod - der op je gat. Ik
zal je e - ven was - sen, ik maak je lek - ker nat.
Vies klein var - ken - tje, je moet in bad.

Schaapje schaapje

kleuterwijs blz 28

Musical score for 'Schaapje schaapje' in 4/4 time, key of D major. The score consists of four staves of music with Dutch lyrics underneath. Chords are indicated above the notes: D, G, D, A, D, A, D, A, D, A, D, A, G, D, A, D, A7, D.

Schaap - je, schaap - je, heb je wit - te wol? Ja baas, ja baas,
drie zak - ken vol! Eén voor de mees - ter en één voor z'n vrouw.
Eén voor het kind - je dat bib - bert van de kou. Schaap - je, schaap - je,
heb je wit - te wol? Ja baas, ja baas, drie zak - ken vol!

Variatie

“baas” wordt “boer”

Een koetje en een kalfje

tekst en muziek: Herman Broekhuizen, kleuterwijs blz 66

Four staves of music in G major, 4/4 time. The melody is simple and repetitive, with lyrics written below each staff. Chords G, D, A7, and D7 are indicated above the notes.

Een koe - tje en een kalf - je die lie - pen in de wei. Toen
kwam daar een heel dik var - ken - tje voor - bij. Dat
zei, dat zei: 'Geef dat kalf - je maar aan mij!' 'Nee', zei de koe,
'boe boe boe!' 'Nee', zei de koe, 'boe boe boe!'

Dierendag

tekst en muziek: Alice Zwolschen, kleuterwijs blz 80

Three staves of music in F major, 4/4 time. The melody is simple and repetitive, with lyrics written below each staff. Chords F, C, Bes, and C7 are indicated above the notes.

Op die - ren - dag op die - ren - dag, als on - ze kat naar
school toe mag. Dan kijkt hij ang - stig in het rond, hij
hoopt maar niet dat er een hond on - der de ta - fel zit.

Wat hoor ik toch?

tekst en muziek: Herman Broekhuizen, kleuterwijs blz 76

The musical score is written for a single voice part in G major, 4/4 time. It consists of three staves of music. The first staff contains the first line of the song, with lyrics 'Wat hoor ik toch, wat hoor ik toch? Wat is dat voor een beast?'. The second staff contains the second line, with lyrics 'Ra ra ra, hoe heet dat beast? Weet jij wel'. The third staff contains the third line, with lyrics 'wat dat is ge - weest? Ra ra ra, hoe heet dat beast?'. Chord symbols are placed above the notes: G, A7, D, Am, D7, and G.

Wat hoor ik toch, wat hoor ik toch? Wat is dat voor een beast?

Ra ra ra, hoe heet dat beast? Weet jij wel

wat dat is ge - weest? Ra ra ra, hoe heet dat beast?

Literatuurlijst

Haverkort, F., Van der Lei, R. & Noordam, L. (2009). *Eigen-wijs, liedbundel voor kinderen van 4-12 jaar* (Tweede versie, tweede druk, 2010). Born: Bureau SMV.

Haverkort, F., Van der Lei, R. & Noordam, L. (2004). *Kleuter wijs, liedbundel voor kinderen van 3-7 jaar* (derde druk 2008). Born: Bureau SMV.

Linders, J. & Duijx, T. (2001). *Liedjes met een hoepeltje erom. De meest gezongen kinderliedjes van dit moment. Muzieknotatie*. Houten: Van Holkema & Warendorf/Unieboek bv

Willemse, C. & Van Gorp, T. (z.d.). *Wie Weet Hoe?* Geraadpleegd op 21 februari 2019, van <https://mijn.123zing.nl/player/123zingplayer/412#/menu/801-dierengeluiden>

Afbeeldingen: Geraadpleegd op 21 februari 2019.

Voorpagina: <https://data.jigsawpuzzle.co.uk/schmidt-spiele.47/schmidt-spiele-3-jigsaw-puzzles-on-the-farm-jigsaw-puzzle-24-pieces.58815-3.fs.jpg>

Pagina 2: <https://www.schoolplaten.com/afbeelding-muis-p29318.jpg>
<https://i.pinimg.com/originals/a8/37/6b/a8376b337dd7d4a81b9f6e1e9c3a1493.gif>

Pagina 4: <https://spacompany.alfapre.be/wp-content/uploads/2017/09/veelgestelde-vragen.png>

Pagina 6: <https://kleuteridee.nl/wp-content/uploads/2014/02/Memorie-thema-boerderij-kleuteridee-Preschool-game-farm-theme-free-printable..jpg>

Pagina 8: <http://www.wunschzimmer.ch/wp-content/themes/mercator/js/timthumb.php?src=http://www.wunschzimmer.ch/wp-content/uploads/2013/01/40608408.jpg&h=224&w=280>

Pagina 10:
https://www.bing.com/images/search?view=detailV2&id=102E7F917D43AAEEAB83-FFCF8A63B23CA2250252&thid=OIP.TsnmyzRtLFa6Q34uPaMlkWHaE8&mediaurl=https%3A%2F%2Fcommunity.boomerang.nl%2Fsites%2Fdefault%2Ffiles%2Fstyles%2Fcreation_large_portrait%2Fpublic%2Fcreation%2F52193_varken-1.jpg%3Fitok%3DORlzhLGy&exph=400&expw=600&q=dierendag&-selectedindex=15&cbir=sbi&ajaxhist=0&vt=0&eim=1
<https://www.dibozoo.nl/Files/10/161000/161494/FileBrowser/dierendag/istock-478659912.jpg>

Pagina 12:
<https://i.pinimg.com/originals/7c/b7/17/7cb717af81e1a900a163b6b817e5082a.jpg>

Pagina 14: https://www.uniekestickers.nl/images/stories/virtuemart/product/-Ms020%20boerderijdieren_415186384.jpg

Pagina 16: <https://images.fotocadeau.nl/kip/vier-kippen-op-stok-fotobehang.jpg>

Pagina 18: <https://mijn.123zing.nl/player/123zingplayer/414#/menu/801-zoek-de-dieren-op-de-praatplaat>

Pagina 20: <http://waterwereld.nu/images/konijn3.jpg>

Pagina 22: http://images.clipartpanda.com/farm-clipart-il_fullxfull.770228030_m33c.jpg

Bijlage 4 Afbeeldingen woordenschat

Koe: <http://animalsbirds.com/wp-content/uploads/2016/08/animals-cow-images-free-download.jpg>

Geit: <https://wms.flexious.be/editor/plugins/imagemanager/content/2082/DSC06144.jpg>

Schaap: https://limnlcdn.akamaized.net/Assets/Images_Upload/2018/05/04/Schaap.jpg

Paard: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/a/af/Paard_mei_2004.jpg

Varken: https://st3.depositphotos.com/4528771/17458/i/1600/depositphotos_174586580-stockafbeelding-varken-op-hooi-en-stro.jpg

Big: https://2.bp.blogspot.com/-dq1Wvq4onCc/Tx1OyTdR92I/AAAAAAAXZU/oqE8ZddE_bs/s1600/Varkens-achtergronden-dieren-varken-wallpapers-foto-22.jpg

Kip: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/5/54/Light_sussex_hen.jpg

Haan: <https://robvanderlinden.eu/images/Haan%20Auvergne-C.JPG>

Kuiken: https://ontginner.files.wordpress.com/2010/02/kip_met_kuikens.jpg

Poes: https://cdn.pixabay.com/photo/2016/08/11/07/41/cat-1584968_960_720.jpg

Hond: [https://www.dierenziekenhuis.nl/site/hypothyreoidie-hond/\\$FILE/hond-lucy-3.jpg](https://www.dierenziekenhuis.nl/site/hypothyreoidie-hond/$FILE/hond-lucy-3.jpg)

Konijn: https://www.natuurpunt.be/sites/default/files/styles/content-wide/public/konijn_-_luc_meert.jpg?itok=qlsJU6zz&c=cabe9cc7c2da5b00375ea8235c5e3f87

Vogel: https://cdn.pixabay.com/photo/2014/11/20/20/33/robin-539789_960_720.jpg

Mand: <https://media-cdn.tripadvisor.com/media/photo-s/08/8c/d1/22/cat-in-a-basket.jpg>

Hok: https://www.keter.com/content/images/thumbs/0011880_dog-house.jpeg

Konijnenhol: <http://www.dierenindetuin.nl/Afbeeldingen/konijn1.JPG>

Eend: <https://dewereldvanvogel.files.wordpress.com/2014/05/wilde-eend-01.jpg>

Mol: http://www.webfriends.nl/2014/wp-content/uploads/2015/01/Mol_Wesley-Overman_mol_3406.jpg

Muis: http://bin.snmmmd.nl/m/m1mw9tupwq49_wd1280.jpg/zo-deze-muis-is-vastberaden.jpg

Kalf: <https://thumbs.werkaandemuur.nl/1/27bb0cc62ac631050b37dd24088e9a62/950x600/thumbnail/fit.jpg>

Bok: <http://kinderboerderijdevechtsehoeve.nl/media/2013-Landgeiten-bok.jpg>

Veulen: <https://www.bitmagazine.nl/wp-content/uploads/2014/05/Training-veulen.jpg>

Lam: <https://thumbs.werkaandemuur.nl/1/b671e241ecf7b0eea3153859257c2d3c/950x600/thumbnail/fit.jpg>

Boerderij: <https://www.zuivelonline.nl/wp-content/uploads/2015/03/bezoek-de-boerderij-1.jpg>

Stal: <https://bouwbedrijfdeboer.com/wp-content/uploads/2015/10/Ligboxstal-Hemrik.jpg>

Staart: https://farm8.static.flickr.com/7101/7286530936_b9bd0dda18_b.jpg

Wei: http://www.wos.nl/cwm/fm/userfiles/content/eyecatcher/normal/187818_Koeiendans_SL---Dennis_van_Schie.jpg

Boer en boerin: https://www.foodlog.nl/images/made/b597c1820d7051af/boer_boerin_1024_617_c1.png

Allen geraadpleegd op 21-2-2019

Bijlage 5 Resultaten pre-test

	NT2 A	NT2 B	NT2 C	NT2 D
Boerderij	fout	fout	goed	fout
Koe	fout	fout	goed	fout
Kalf	fout	fout	fout	fout
Staat	fout	fout	fout	fout
Geit	fout	fout	fout	fout
Bok	fout	fout	fout	fout
Schaap	goed	fout	goed	fout
Lam	fout	fout	fout	fout
Paard	goed	fout	goed	goed
Veulen	fout	fout	fout	fout
Draven	fout	fout	fout	fout
Varken	goed	fout	goed	goed
Big	fout	fout	fout	fout
Kip	goed	fout	fout	fout
Haan	fout	fout	fout	fout
Kuiken	fout	fout	fout	fout
Kat	goed	fout	fout	fout
Poes	fout	goed	goed	goed
Miauwen	fout	goed	fout	fout
Kater	fout	fout	fout	fout
Mand	fout	fout	fout	fout
Hond	goed	fout	goed	goed
Blaffen	fout	fout	fout	fout
Hok	fout	fout	fout	fout
Poot	fout	fout	fout	fout
Kop	fout	fout	fout	fout
Bek	fout	fout	fout	fout
Konijn	fout	fout	goed	fout
Hol	fout	fout	fout	fout
Vogel	goed	goed	goed	goed
Eend	goed	fout	fout	fout
Snavel	fout	fout	fout	fout
Mol	fout	fout	fout	fout
Muis	goed	fout	goed	goed
Piepen	fout	fout	fout	fout
Gras	goed	fout	goed	fout
Wei	fout	fout	fout	fout
Boer	fout	fout	fout	fout
Boerin	fout	fout	fout	fout
Stal	fout	fout	fout	fout

NL A	NL B	NL C	NL D	NL E	NL F	NL G	NL H
goed	fout	fout	goed	fout	fout	fout	goed
goed	goed	goed	goed	goed	goed	goed	goed
goed	fout	goed	fout	fout	fout	fout	goed
goed	goed	goed	goed	goed	goed	goed	goed
goed	fout	fout	fout	goed	fout	fout	goed
fout	fout	fout	fout	fout	fout	fout	fout
goed	goed	goed	goed	goed	goed	goed	goed
goed	goed	fout	fout	fout	fout	fout	goed
goed	goed	goed	goed	goed	goed	goed	goed
goed	fout	fout	fout	fout	goed	fout	goed
goed	goed	fout	fout	fout	goed	fout	fout
goed	goed	goed	goed	goed	goed	fout	goed
goed	fout	fout	fout	fout	goed	fout	goed
goed	fout	goed	fout	fout	goed	fout	goed
goed	goed	goed	fout	goed	goed	fout	goed
goed	fout	fout	fout	fout	goed	fout	goed
goed	goed	goed	goed	goed	goed	goed	goed
goed	goed	goed	goed	goed	goed	goed	goed
fout	fout	fout	fout	fout	goed	fout	fout
goed	fout	fout	fout	goed	goed	goed	goed
goed	goed	goed	goed	goed	goed	goed	goed
goed	fout	fout	fout	fout	fout	fout	goed
goed	goed	goed	goed	fout	goed	goed	goed
goed	fout	goed	goed	fout	goed	fout	goed
goed	fout	fout	goed	fout	fout	fout	goed
fout	fout	fout	fout	fout	fout	fout	goed
goed	goed	goed	goed	goed	goed	goed	goed
goed	fout	goed	goed	fout	goed	goed	goed
goed	goed	goed	goed	goed	goed	goed	goed
goed	goed	goed	goed	goed	fout	goed	goed
goed	goed	goed	fout	goed	goed	goed	goed
goed	goed	goed	goed	goed	goed	goed	goed
goed	fout	goed	goed	goed	goed	goed	goed
goed	goed	goed	goed	goed	goed	goed	goed
fout	fout	fout	fout	fout	fout	fout	goed
goed	fout	fout	goed	fout	fout	fout	goed
goed	fout	fout	fout	fout	fout	fout	fout
goed	goed	fout	goed	fout	goed	goed	fout

Totaal:

Aantal goed	10	3	11	6
Aantal fout	30	37	29	34
percentage goed	25%	8%	28%	15%

36	21	23	23	20	27	18	35
4	19	17	17	20	13	22	5
90%	53%	58%	58%	50%	68%	45%	88%

Bijlage 6 Resultaten post-test

	NT2 A	NT2 B	NT2 C	NT2 D
Boerderij	goed	goed	goed	goed
Koe	goed	goed	goed	goed
Kalf	fout	fout	goed	goed
Staart	fout	fout	fout	fout
Geit	fout	fout	fout	fout
Bok	fout	fout	fout	fout
Schaap	goed	goed	goed	goed
Lam	fout	fout	goed	fout
Paard	goed	goed	goed	goed
Veulen	fout	goed	fout	goed
Draven	fout	fout	fout	fout
Varken	goed	goed	goed	goed
Big	fout	fout	goed	fout
Kip	goed	goed	goed	goed
Haan	goed	goed	goed	goed
Kuiken	goed	goed	goed	goed
Kat	goed	fout	fout	fout
Poes	goed	goed	goed	goed
Miauwen	goed	goed	goed	goed
Kater	fout	fout	fout	fout
Mand	fout	fout	fout	goed
Hond	goed	goed	goed	goed
Blaffen	goed	goed	goed	goed
Hok	fout	fout	goed	goed
Poot	fout	fout	fout	fout
Kop	fout	fout	fout	fout
Bek	fout	fout	fout	fout
Konijn	goed	fout	goed	goed
Hol	fout	fout	fout	fout
Vogel	goed	goed	goed	goed
Eend	goed	fout	goed	fout
Snavel	fout	fout	fout	fout
Mol	goed	goed	goed	goed
Muis	goed	fout	goed	goed
Piepen	fout	goed	goed	goed
Gras	goed	fout	goed	goed
Wei	fout	fout	fout	fout
Boer	fout	fout	fout	fout
Boerin	fout	fout	fout	fout
Stal	fout	fout	fout	fout

NLA	NLB	NLC	NLD	NLE	NLF	NLG	NLH
goed	goed	goed	goed	goed	goed	goed	goed
goed	goed	goed	goed	goed	goed	goed	goed
goed	goed	goed	goed	fout	fout	goed	goed
goed	goed	goed	goed	goed	goed	goed	goed
goed	goed	goed	goed	fout	fout	fout	goed
fout	fout	fout	fout	fout	fout	fout	fout
goed	goed	goed	goed	goed	goed	goed	goed
goed	goed	fout	fout	goed	fout	fout	goed
goed	goed	goed	goed	goed	goed	goed	goed
goed	goed	fout	fout	fout	goed	goed	goed
goed	goed	fout	fout	fout	goed	fout	fout
goed	goed	goed	goed	goed	goed	goed	goed
goed	goed	goed	goed	goed	fout	goed	goed
goed	goed	goed	goed	goed	goed	goed	goed
goed	goed	goed	goed	goed	goed	goed	goed
goed	fout	fout	fout	fout	goed	fout	goed
goed	goed	goed	goed	goed	goed	goed	goed
goed	goed	goed	goed	goed	goed	goed	goed
goed	fout	fout	fout	fout	goed	fout	fout
goed	fout	fout	fout	goed	goed	goed	goed
goed	goed	goed	goed	goed	goed	goed	goed
goed	goed	goed	goed	goed	goed	goed	goed
goed	fout	fout	fout	fout	fout	fout	goed
goed	goed	goed	goed	goed	goed	goed	goed
goed	fout	goed	goed	fout	goed	goed	goed
goed	goed	goed	goed	goed	goed	goed	goed
goed	goed	goed	goed	goed	goed	goed	goed
goed	goed	goed	goed	goed	goed	goed	goed
goed	goed	fout	fout	goed	fout	goed	goed
goed	goed	fout	goed	fout	fout	fout	goed
goed	fout	fout	fout	fout	fout	fout	fout
goed	fout	fout	goed	fout	goed	fout	goed

Totaal:

Aantal goed	19	16	23	22
Aantal fout	21	24	17	18
percentage goed	48%	40%	58%	55%

39	32	28	30	25	28	28	36
1	8	12	10	15	12	12	4
98%	80%	70%	75%	63%	70%	70%	90%

Bijlage 7 Verslag Tweede post-test

In deze bijlage een samenvatting van de interviews van de tweede post-test. Doel van deze test is om te kijken welke woorden er nog meer aangeleerd zijn buiten de geteste doelwoorden om. Voor deze interviews had ik een aantal vertelplaten van de boerderij uitgeprint om de kinderen op weg te helpen om te vertellen over de boerderij. Ik heb gevraagd wat ze nog wisten over de boerderij. De kinderen hebben veel dingen aangewezen, ik heb zelf ook een aantal zaken gevraagd. Daarnaast zijn we met de klas naar de boerderij geweest en ik heb ze gevraagd of ze hier wat over willen vertellen. Verder heb ik tot slot nog gevraagd of ze nog meer dingen wisten van de boerderij, die misschien niet op de plaatjes stonden. De interviews zijn individueel afgenomen bij alle vier NT2-kinderen en vier NT1-kinderen.

https://www.degrotespelgoedwinkel.nl/producten/08-091645_2/groot/puzzel-een-dag-op-de-boerderij-2x20.jpg, geraadpleegd op 11-6-2019

<http://1.bp.blogspot.com/-nBHI6EgIHhw/TdeRGYq2YOI/AAAAAAAAANI/xneZRI-lvhc/s1600/granja.jpg>, geraadpleegd op 11-6-2019

NT2-kind C

Ik zag de koe

Ik zag die wortel gaan geven aan de konijn

Eendje, varen (reiger)

Geit (koe)

En dat is het varken

Trekker

Poes

Die mevrouw geeft melk aan de baby (boerin melkt de koe)

Koekerekoe (haan)

Hier staat de hond

Kijk eens wat ik zie! Een kuiken, die is de kip

(gans weet ze niet)

(Wijs speen en uier aan, hoe heet die?) melk

Ik was eens met papa naar de boerderij melk halen

Eendje varen (eendjes zwemmen)

Welke dieren hebben we nog meer op de boerderij? Varken, geit, biggetje, eend (wijst ooievaar aan)

NT2-kind B

Koe

Hond

Trekker

Kip

Ook kip (haan)
(Hij zegt koekerekoe toch?) Nee kukeleku
Kijk eens, varken
Huis
De boerderij
Hier huis warm (deel van het huis met dichte deur), hier huis koud (stal met open deur)
Kip
(Wat doet de boer?) trekker (de boer zit op de trekker)
Appel (er staat een mand met appels)
Kip
Kip, huis en water
Varken

NT2-kind A

Paard (koe)
Kippen eieren leggen
Wijst iets aan en kijkt mij vragend aan (gans)
Trekker
(boerin aan het melken, wat doet de boerin?) wassen
Lekker drinken
Lekker ikke drinken
Ik vind melk lekker
Miauw
Gras (groentetuin)
Ja, lekker groente hier (nadat ik had aangegeven dat dat de groentetuin is)
(welke groente?) weet ik niet
(Kun je nog wat vertellen over de boerderij?) Wijst plaatjes aan. (Nee, vertellen.) Kan ik niet

NT2-kind D

Koe
Konijn
Hond
Varken
(Weet trekker niet)
Paard
(wat doet de boerin bij de koe?) melk
Kuikentjes
Een varken
Hok
Een poes
Dat is een paard

NT1-kind H

Koe, hond, varken, kuiken, kip, gans, paard, varken, ooievaar, hamsters,
Poesje Loesje
Traktor
Konijn, koe
(uier aanwezen), melk, dat zijn heel veel piemels (uier met spenen)
(uit de speen komt melk). Ik lust melk, koeien leggen lekkere melkjes
Het hooi, daar ligt ook hooi
Hooi ligt in de **schuur**
(We waren naar de boerderij geweest, wat heb je daar gezien?)
Koe, varken, biggetjes, kuiken, kalfje, **ezel** (en wijst ezel aan op de plaat)

Geit

NT1-kind G

Koe

Een paard, een boerin, een kindje en een hond en kuikentjes en kinderen

Een **trekker**

De koeien eten gras, **hooi**

(boerin is aan het melken, wijs aan op plaatje, wat doet die mevrouw?) **melken**

Twee paarden

Wat zit er op de dak van de boerderij? Vogels (ooievaren)

Wat zie je nog meer? Nog een kip, een hond, kuikentjes

(We zijn zelf op de boerderij geweest, wat weet je daar nog van?)

Schapen en varkens, die zeggen ggg ggg,

Pake en beppe wonen op de boerderij. Ze hebben alleen koeien, maar ook kalfjes, die zitten in een klein hokje.

NT1-kind E

De kip, een varken, de paard, een konijnen, de koeien

(wijs plaatje van melkende boerin aan, wat doet de boerin?) de koeien **melken**

Trekker

(hoe heet dit ook alweer?) **Hooi**

(We zijn ook met de klas naar de boerderij geweest, wat weet je daar nog van?)

We gingen in de auto. Ik was met T. en R. in de auto, bij mij (moeder reed naar de boerderij)

(Wat weet je nog meer over de boerderij?)

Daar wonen allemaal eintsjes, in een hok

Water en een poes, en de koe

Ik heb wel eens zo'n klein biggetje gezien

Dat is een paard

Een haan

NT1-kind B

Wat weet je nog van de boerderij?

Soms zijn de koeien buiten en soms zijn ze binnen

(Wat doet die mevrouw?) **melken**

Een **trekker**, een **schuur**,

Huh, wat is dit nu weer? (wijst bergen aan op de plaat)

Hooi (ik leg uit hoe ze hooi maken), dan wordt het geel